

บทความวิจัย (Research Article)

ปัญหาการดำเนินอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัยและการดำเนินกระบวนการพิจารณาทาง อาญากับพระสงฆ์: กรณีศึกษาเปรียบเทียบคณะสงฆ์นิคายเถรวาท ประเทศไทยกับประเทศศรีลังกา*

A Problem of the Buddhist Monk on Dispute Resolution under the Buddha's Dhamma
Vinaya (Doctrine and Discipline) and the Criminal Procedure: A Comparative Study of
Theravada Sangha between Thailand and Sri Lanka

ติณเมธ วงศ์ใหญ่**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

333 หมู่ 1 ตำบลท่าสุต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

อีเมล: thinnamedh.won@mfu.ac.th

Thinnamedh Wongyai

Assistance Professor School of Law, Mae Fah Luang University

333 Moo 1, Thasudh, Chinag-Rai, Thailand, 57100

Email: thinnamedh.won@mfu.ac.th

วันที่รับบทความ 11 สิงหาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 17 พฤศจิกายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ 24 พฤศจิกายน 2568

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการดำเนินอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัยและการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญากับพระสงฆ์: กรณีศึกษาเปรียบเทียบคณะสงฆ์นิคายเถรวาทประเทศไทยกับประเทศศรีลังกา” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

** นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง; นิติศาสตรมหาบัณฑิต (กฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรม) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

บทคัดย่อ

กรณีที่พระภิกษุได้กระทำความผิดทางอาญาขึ้นย่อมมีวิธีในการจัดการดังกล่าวคือ บังคับไปตามพระธรรมวินัย และบังคับตามกฎหมายบ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของพระภิกษุในประเทศไทยนั้น เมื่อพระภิกษุตกเป็นผู้ต้องหา จะต้องบังคับให้พระภิกษุได้สละสมณเพศขาดจากความเป็นพระภิกษุก่อนที่จะเข้ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาต่อไป แม้พระภิกษุจะไม่ยินยอมในการสละสมณเพศก็ตาม ซึ่งเป็นผลเสียต่อตัวพระภิกษุเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้เสียสิทธิไปซึ่งการสละสมณเพศหรือสมณศักดิ์ที่ได้รับในขณะที่ยังเป็นพระภิกษุ ทั้งที่พระภิกษุเหล่านั้นอาจไม่ได้กระทำความผิดก็ได้

ส่วนในประเทศศรีลังกา ที่มีประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาอย่างยาวนานร่วมกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ปรากฏว่าพระภิกษุในประเทศศรีลังกานั้นไม่จำเป็นต้องสละสมณเพศก่อนเข้ากระบวนการยุติธรรมทางอาญา สามารถมีสถานะความเป็นภิกษุได้ตลอดจนมีคำพิพากษาถึงที่สุด แสดงให้เห็นว่าประเทศศรีลังกาให้สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแก่พระภิกษุเป็นอย่างมาก พระภิกษุจะสละสมณเพศได้แต่โดยความยินยอมของพระภิกษุรูปนั้นเท่านั้น

ดังนั้น จึงเห็นควรศึกษาเปรียบเทียบประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระธรรมวินัยในส่วนที่เกี่ยวกับพระภิกษุของประเทศไทยกับประเทศศรีลังกา เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความแตกต่าง เพื่อหามาตรการทางกฎหมายและรูปแบบที่เหมาะสมกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในกายเถรวาท ในปัจจุบันและอนาคตข้างหน้าให้ถูกต้องเหมาะสม และมีความชัดเจนและเป็นธรรมกับพระภิกษุมากยิ่งขึ้น

หลังจากทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการสัมภาษณ์นักวิชาการและพระภิกษุทั้งในไทยและศรีลังกา ผู้วิจัยพบว่าปัญหาหลักที่เกิดขึ้นในประเทศไทยวางอยู่บนการที่เจ้าหน้าที่ใช้อำนาจซึ่งกฎหมายไม่ได้ให้การรับรองไว้ในการบังคับให้พระภิกษุต้องสละสมณเพศโดยปราศจากความยินยอมของพระภิกษุนั้นหรือโดยที่คณะสงฆ์ไม่ได้มีส่วนร่วมด้วย ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงศึกษาเปรียบเทียบหลักพระธรรมวินัยและการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศศรีลังกาโดย กฎหมาย ตำรา บทความและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเสนอให้มีการปรับแก้กฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยกำหนดให้ในกรณีที่พระภิกษุเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา เจ้าหน้าที่ของรัฐควรที่จะได้รับอนุญาตให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาตีอาญากับพระภิกษุนั้นได้เลยโดยไม่ต้องให้สละสมณเพศก่อน อย่างไรก็ตาม หากเจ้าหน้าที่ประสงค์จะให้สละสมณเพศพระภิกษุนั้นก่อนที่จะเริ่มกระบวนการพิจารณาใด ๆ การสละสมณเพศนั้นต้องกระทำลงโดยได้รับความยินยอมและภายใต้การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะเหล่านี้ทำขึ้นโดยมีเป้าหมายประสงค์เพื่อให้สิทธิและศักดิ์ศรีของพระภิกษุได้รับความคุ้มครองในลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความยุติธรรมและความเป็นธรรมภายใต้บริบทของศาสนาพุทธนิกายเถรวาท การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ในกระบวนการที่กล่าวมานี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาไว้ซึ่งความเคารพต่อสิทธิที่เหล่าพระภิกษุพึงมี

คำสำคัญ: กระบวนการพิจารณาทางอาญา; พระธรรมวินัย; พระภิกษุนิกายเถรวาท

Abstract

In cases where a Buddhist monk has committed a criminal offence, there are methods to handle such matters, namely, enforcing them according to the Buddhist monastic discipline (Vinaya) and enforcing them according to the laws of the land. Particularly in the criminal justice process for Buddhist monks in Thailand, when a monk becomes a suspect, they are compelled to disrobe and relinquish their monkhood before proceeding with the criminal justice process. This is done even if the monk does not consent to disrobe, which is highly detrimental to the monk as they lose the right to disrobe or the monastic title received while still a monk, even though they might be innocent.

In contrast, in Sri Lanka, which shares a long history of Buddhism with Thailand, it appears that monks in Sri Lanka are not required to disrobe before entering the criminal justice process. They can maintain their monkhood status until a final verdict is reached. This demonstrates that Sri Lanka grants significant rights in the criminal justice process to monks, and they can only disrobe with their consent. This practice, which respects the individual rights and dignity of the monks, is a testament to the principles of justice and fairness within the context of Theravada Buddhism.

Therefore, it is deemed necessary to study and compare the Criminal Code, the Criminal Procedure Code, and the Vinaya concerning monks in Thailand and Sri Lanka. This comparison aims to highlight similarities and differences to identify appropriate legal measures and models for monks in Theravada Buddhism, both in the present and future, ensuring accuracy, fairness, and clarity for monks.

After reviewing relevant literature and conducting interviews with academic scholars and Buddhist monks in both Thailand and Sri Lanka, the researchers concluded that the fundamental problem in Thailand lies in government officials using non-authoritative power to disrobe monks without their consent or the involvement of relevant Buddhist monastic organizations. The research suggests amending the law to address this issue. In essence, if a Buddhist monk in Thailand commits a wrongful act, authorities should be allowed to initiate criminal proceedings without disrobing the monk first. However, if authorities wish to disrobe the monk before any legal procedures, the process must be conducted with the consent and active participation of the Sangha (Buddhist monastic community). This suggestion is made to ensure that the rights and dignity of monks are protected, aligning with the principles of justice

and fairness within the context of Theravada Buddhism. The active involvement of the Sangha in this process is crucial to maintaining the integrity and respect for the individual rights of the monks.

Keywords: Criminal Procedure; Vinaya; Theravada Monks; Comparative Law; Religious Justice

1. ที่มาและความสำคัญ

ศาสนา หมายถึง ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์มีหลักคือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก เป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตมประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้น ๆ¹ ซึ่งศาสนาได้สอนให้ทุกคนทำความดี จึงได้เกิดผู้สืบทอด หรือผู้เผยแพรศาสนาขึ้นมาอย่างมากมาย

ในประเทศไทย ศาสนาที่ประชาชนนับถือเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ คือ พระพุทธศาสนา หรือศาสนาพุทธ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นพระบรมศาสดา โดยมีพระภิกษุเป็นสาวกสืบทอดหลักธรรมคำสอนและเผยแพรศาสนาให้ดำรงอยู่สืบต่อไป พระภิกษุจึงเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอน เป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของผู้นับถือศาสนา

ซึ่งตามรูปแบบการปกครองของรัฐและกฎหมายแล้ว พระภิกษุก็ต้องเป็นสมาชิกของรัฐ ฐานะประชากรหรืออยู่ภายใต้กฎหมายเปรียบดังเช่นบุคคลทั่วไป และยังมีกฎหมายที่พระภิกษุพึงต้องปฏิบัติ ที่เรียกว่า พระธรรมวินัย โดยพระภิกษุต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย และพระธรรมวินัยควบคู่ไปด้วยกัน

พระภิกษุอาจเป็นผู้กระทำความผิดทั้งกฎหมายบ้านเมือง และกระทำความผิดทางพระธรรมวินัย อาจส่งผลให้องค์กรสงฆ์ และพระภิกษุมีความน่าเลื่อมใสลดลง หรืออาจบางรายอาจกระทำความผิดทางพระธรรมวินัยขาดจากความเป็นพระภิกษุ โดยกระทำความผิดพระธรรมวินัยในส่วนปาราชิก 4 ประการ และไม่สามารถกลับเข้ามาอุปสมบทได้อีก โดยอาจเป็นการกระทำความผิดในส่วนกฎหมายอาญาบ้านเมืองด้วย พระภิกษุอาจแบ่งการกระทำความผิดได้ 3 ประการ คือ

ประการแรก การกระทำของพระภิกษุเป็นทั้งความผิดทางอาญาและเป็นความผิดทางพระธรรมวินัย

ประการที่สอง การกระทำความผิดของพระภิกษุผิดกฎหมายอาญา แต่ไม่ผิดพระธรรมวินัย

และประการสุดท้าย การกระทำความผิดของพระภิกษุผิดพระธรรมวินัย แต่ไม่มีความผิดทางอาญา

ปกติแล้วหากพระภิกษุตกเป็นผู้ต้องหา โดยถูกกล่าวหาจากคนหนึ่งคนใดว่าได้กระทำความผิด ประชาชนในสังคมจะประมาณว่าพระภิกษุ โดยไม่สนใจข้อเท็จจริงว่าเป็นเช่นใดก่อน แม้ว่าพระภิกษุรูปนั้น ไม่ได้กระทำความผิดจริง อาจส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงถึงพระภิกษุรวมถึงพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ดังตัวอย่างเช่น มีบุคคลหนึ่งไปกล่าวหาว่าพระภิกษุกระทำการอนาจารต่อสีกา ทั้งที่ข้อเท็จจริงมิได้เป็นเช่นนั้น และยังมิได้เข้าสู่กระบวนการพิสูจน์ข้อเท็จจริงว่าพระภิกษุรูปดังกล่าวได้กระทำความผิดที่เป็นอันละเมิดต่อกฎหมายอาญาหรือพระธรรมวินัยหรือไม่ ทว่าพระภิกษุกลับโดนประมาณจากสังคมไปแล้ว โดยที่ท่านไม่ได้กระทำความผิดแต่อย่างใด และไม่มีโอกาสโต้แย้งแก้ไขข้อกล่าวหาดังกล่าว อาจส่งผลให้คนเคารพนับถือในตัวท่านน้อยลง เสื่อมเสียชื่อเสียง หรืออาจถึงขั้นโดนกดดันจากประชาชนให้ลาสิกขาก็อ้อมได้ อันเป็นการทำลายความศรัทธา

¹ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 [ออนไลน์], 14 สิงหาคม 2568
แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th>

เห็นได้ว่าประเทศไทยในปัจจุบัน มีกระบวนการและขั้นตอนในการปฏิบัติตามกฎหมายอยู่แล้ว แต่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติตาม กรณีที่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาหรือพระธรรมวินัย ว่ามีหน่วยงานที่มีอำนาจในการดำเนินการ ลำดับ ขั้นตอนอย่างไร รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ อีกทั้งกระบวนการในการพิจารณาและตัดสินจนถึงวินิจฉัยชี้ขาด เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะบุคคลใดจึงจะยุติธรรมและสมควรแก่การปฏิบัติต่อพระภิกษุ อันมีสมณะสาธูปที่ไม่เหมือนบุคคลธรรมดาทั่วไป

ประเทศศรีลังกา มีประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาอย่างยาวนานร่วมกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ด้วยประเทศไทยได้รับพระพุทธศานานิกายเถรวาทมาจากประเทศศรีลังกามาโดยตรง ครั้นแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2282 พระภิกษุในลังกาสืบวงศ์เหลือแต่สามเณรเท่านั้น² ครั้งนั้น พระเจ้ากัรติศรีราชสิงหะมีรับสั่งให้สามเณรสรณังกรแต่งพระราชสาส์นเป็นภาษามคธ ถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และสมเด็จพระสังฆราชกรุงศรีอยุธยา แล้วแต่งราชทูตชาวสิงหลเป็นทูตานุทูต 5 นายออกจากเมืองแคนดี เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ.2293 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศพระราชทานพระไตรปิฎก กับพระภิกษุ 25 รูปมีพระอุบาสิกาเป็นประธาน ออกไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนายังลังกาทวีป โดยไปถึงยังลังกาทวีป พำนัก ณ วัดบุปผาราม และเริ่มฟื้นฟูพระพุทธศาสนาโดยอุปสมบท สามเณรสรณังกรเป็นพระภิกษุรูปแรกในปีพ.ศ. 2295³ พระพุทธศานิกายเถรวาทในประเทศศรีลังกา ก็ยังคงสืบทอดควบคู่กับประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน จึงสมควรที่จะได้ศึกษาเปรียบเทียบทั้งกระบวนการพิจารณาคดีอาญาและพระธรรมวินัย ในกรณีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดในกระบวนการพิจารณาของพระภิกษุในประเทศไทยมีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร เพื่อเสนอแนวทางต่อประเทศไทยมีความชัดเจนในการบังคับใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระธรรมวินัยมาเป็นแนวทางให้ให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน ในกรณีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดทั้งทางอาญาและพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมทั่วไป

2. หลักพระธรรมวินัย กรณีพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัยของประเทศไทย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประกาศพระสัจธรรม คำสอน และประกาศพระพุทธศาสนาขึ้นในโลกเมื่อ 2566 ปีล่วงมาแล้ว พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นสังคมของบรรพชิตที่เรียกว่า “สังฆะ” ในทางพระพุทธศาสนา “สังฆะ” หมายถึง พระสงฆ์จำนวน 4 รูป⁴ ตามพุทธบัญญัติซึ่งเป็นจำนวนที่เพียงพอแก่การทำ

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เรื่องประวัติฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 454.

³ ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555) หน้า 459.

⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 295.

สังขกรรมบางอย่างและพิธีกรรมของคณะได้ ยังหมายความว่ารวมถึง พระสงฆ์ที่รวมกันอยู่เป็นสังคม (society) การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมน้อยเป็นเหตุให้เกิดปัญหาขึ้น อันเนื่องจากปฏิสัมพันธ์ของพระสงฆ์ในสังคมนั้น ๆ

ในยุคแรกของการตั้ง “สังฆะ” ของพระพุทธองค์นั้น สมาชิกส่วนมากเป็นพระอรหันต์จึงเกิดปัญหาได้น้อยหรือในเรื่องของการกระทบกระทั่ง เพราะสมาชิกรู้หน้าที่ สำรวมในอินทริย์ และหมดสิ้นอาสวกิเลส ต่อมาเมื่อสังคมของพระพุทธศาสนาได้ขยายกว้างมากขึ้นสืบเนื่องจากมี กุลบุตร-กุลธิดา ที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนา จึงได้พากันเข้ามาบวชมากขึ้น ที่เรียกว่า “สังฆพหุลตา” ทำให้ยากต่อการสอดส่องดูแล เพราะผู้ที่เข้ามาบวชเหล่านั้นต่างเป็น “เสขบุคคล” คือผู้จำเป็นต้องศึกษาและมีกิเลสเป็นพื้นฐานอยู่ ดังนั้นการจะหลีกเลี่ยงปัญหาจากคนหมู่มาก ซึ่งเป็นผู้เต็มไปด้วยกิเลสจึงเป็นไปได้ยากที่จะไม่ให้มีปัญหาเกิดขึ้นในสังฆะ⁵

เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น พระพุทธองค์ทรงหามาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นกฎเกณฑ์ในการแก้ปัญหา ในระยะเริ่มแรกทรงนำ “วินัย” หรือ “ศีล” มาใช้เป็นกฎเกณฑ์สำหรับการลงโทษแก่ผู้ละเมิดกฎหรือระเบียบของสังฆะ หรือสังคมที่ทรงตั้งขึ้น เพราะทรงเห็นว่าพระวินัยนั้นเป็นเสมือนกรอบหรือวิถีทางที่จะทำให้สังฆะมีแต่ความผาสุก จุดมุ่งหมายสำคัญของการใช้วินัยหรือศีล คือ เพื่อความสงบสุขของสังคม ป้องกันการล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น อันจะส่งผลให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งในสังคม ได้แก่ ข้อห้ามเกี่ยวกับการฆ่า หรือการเบียดเบียนผู้อื่น (ปาณาติบาต สำหรับศีล 5-8-10 และฆ่ามนุษย์ให้ถึงชีวิต สำหรับศีล 227 และ 311) เพื่อป้องกันความลวงโลกเลี้ยวซีก ป้องกันความดูร้าย ประพฤติเลวทราม เป็นต้น ในการบัญญัติพระวินัยนั้น พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นประโยชน์ ดังนี้

- 1) เพื่อรับว่าดีของสงฆ์
- 2) เพื่อความสำราญของสงฆ์
- 3) เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (ดื้อด้าน)
- 4) เพื่อความเป็นอยู่อย่างผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
- 5) เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน
- 6) เพื่อกำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า
- 7) เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส
- 8) เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว
- 9) เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม
- 10) เพื่อสนับสนุนพระวินัย⁶

จากทั้ง 10 ข้อ พบว่าพระวินัยมุ่งประโยชน์ 3 ระดับ คือ

1) มุ่งประโยชน์แก่สังคม (สังฆะ) หมายถึง การกำจัดปัญหา แก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากข้อพิพาทของสมาชิกในสังคมให้หมดไป

⁵ พระราชปรีดี (สฤชดี สิริธโร), กระบวนการแก้ไขปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอริกธมฺมสมณะ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 1.

⁶ วิ.มหา. 1/39 24-25 ฉบับมหาจุฬาลงกรณ 2550

2) มุ่งประโยชน์แก่บุคคล หมายถึง ตัวพระวินัยทำให้บุคคลสามารถที่กำจัดกิเลส หรือพัฒนาตนเอง เพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัดได้

3) มุ่งประโยชน์แก่พระธรรมอันเป็นธรรมชาติของโลกและชีวิตที่อยู่ภายในโลกนี้ กล่าวคือ พระวินัย ก่อให้เกิดการพิจารณาเห็นธรรมหรือปฏิบัติตามธรรมได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยย่อมจะเอื้อเพื่อและเคารพต่อธรรมได้ง่ายกว่าคนที่ไร้วินัย⁷

พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธานุญาตให้ปรับโทษแก่พระภิกษุผู้ทำผิดตามสมควรแก่ความผิดที่ตนมี ตั้งแต่อาบัติเบาถึงอาบัติหนัก จึงอาจกล่าวได้ว่าอาบัตินั้นเป็นมาตรการแรกที่พระพุทธองค์ทรงให้เพิ่มเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น⁸

นอกจากปัญหาด้านการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยแล้ว สังคมชาวพุทธก็ยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกด้วย เช่น เรื่องกิจกรรมการทำงานร่วมกัน หรือด้านพิธีกรรม การทะเลาะ การโจทก์ของสงฆ์ เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ นั้น พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า “อธิกรณ์” หมายถึง เหตุ โทษ คดี เรืองราว⁹ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว จะต้องจัด ต้องทำ มีอยู่ 4 อย่าง คือ

- 1) วิวาทาธิกรณ์ หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการโต้เถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย
- 2) อนุวาทาธิกรณ์ หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการโจทก์หรือกล่าวหากันด้วยอาบัติต่าง ๆ ทั้งหนักและเบา เมื่อเกิดปัญหาและยังหาข้อสรุปไม่ได้จึงจัดเป็นอนุวาทะ
- 3) อาปัตตาธิกรณ์ หมายถึง ปัญหาอันเกิดจากการวินิจฉัยตัดสินความผิดฐานล่วงละเมิดข้อบัญญัติด้วยศีลหรือวินัย การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวเองให้พ้นจากอาบัติ เช่น การเข้าปริวาสอยู่กรรมประพฤตินานต์เพื่อออกจากอาบัติ เป็นต้น
- 4) กิจจาธิกรณ์ หมายถึง ปัญหาหรือกิจธุระที่เนื่องด้วยสงฆ์ที่พึงจะต้องทำให้เสร็จร่วมกัน เช่น การให้อุปสมบท การให้ผ้ากฐิน เป็นต้น¹⁰

ในบรรดาอธิกรณ์ทั้งหมดนั้น พระพุทธองค์ทรงแก้ปัญหาเองบ้าง ทรงอธิบายวิธีแก้ปัญหาผ่านทางคณะสงฆ์บ้าง ซึ่งก็เป็นไปตามลำดับขั้นตอนของการแก้ปัญหา เพราะการแก้ปัญหาของพระพุทธองค์ทรงอาศัยเหตุปัจจัย และวิธีการที่เหมาะสมในการหาทางออก เพื่อที่จะทำให้สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่มีความผาสุกอยู่ร่วมกันโดยปราศจากการเบียดเบียนหรือการก่อความวุ่นวาย

อนึ่ง ในบรรดาอธิกรณ์ทั้ง 4 ประการนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงแนวทางแก้ปัญหาเอาไว้ 7 ประการ อันถือว่าเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการที่สำคัญสำหรับการแก้ปัญหาให้แก่สงฆ์ ขั้นตอนหรือกระบวนการดังกล่าวมี 7 ประการ ดังนี้

⁷ วิ.อ. 1/39/236-237 ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัย 2530

⁸ พระราชปริยัติ (สฤทธ์ สิริธโร), กระบวนการแก้ไข้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอธิกรณ์สมณะ, หน้า 2-3.

⁹ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 [ออนไลน์], 16 สิงหาคม 2568. แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th>

¹⁰ วิ.จ. 6/215/245-246 ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัย 2550

1) สัมมุขานินัย หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหาที่จะต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ สงฆ์ บุคคล เรื่องราว และพร้อมหน้า พระธรรมวินัย หมายความว่าเรื่องที่เกิดขึ้นจะต้องอาศัยการแก้ปัญหาโดยการนำมาตัดสินต้ององค์ประกอบหลัก 4 ประการดังกล่าว

2) สติวินัย หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหาโดยให้ยึดเอาการให้สติเป็นหลัก ได้แก่ การที่คณะสงฆ์ได้สวดประกาศสมมติ ให้รู้ทั่วกัน ให้แก่พระอรหันต์ว่าท่านเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ใคร จะกล่าวให้โทษท่านด้วยเรื่องที่ต้องอาบัติอย่างใดไม่ได้

3) อมฺพหฺวินัย หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหา โดยวิธีการสวดประกาศให้สงฆ์รับทราบ โดยทั่วกันว่าภิกษุผู้เป็นบ่าวแม่ทำความผิด แต่กระทำในขณะที่เป็นบ่าวไม่ถือว่ามีความผิดเนื่องจากท่าน ขาดสติ แต่เมื่อท่านหายเป็นบ่าวแล้ว คณะสงฆ์ก็ได้ประกาศรับรองให้คณะรับทราบทั่วกัน เพื่อจะได้ ไม่มีใครโทษท่านด้วยเรื่องอาบัติต่าง ๆ ได้อีก

4) ปญฺญญาตรณะ หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหาในเรื่องของการฟ้องร้องอาบัติ หรือ โทษกันด้วยเรื่องอาบัติ เมื่อมีการฟ้องร้องและนำเหตุการณ์นั้นไปไต่สวนสอบสวนต่อหน้าคณะสงฆ์ ถ้าภิกษุผู้ถูกกล่าวหายอมรับ (ปญฺญญา) ว่าตนเองต้องอาบัติอะไรด้วยความสัตย์จริงก็ให้ปรับอาบัติตามฐานา นุโทษที่ท่านต้องอาบัตินั้น ๆ เรื่องนี้สงฆ์ต้องพิจารณาว่า การสารภาพของภิกษุนั้นเป็นธรรมหรือไม่

5) เยภฺยยสิกา หมายถึง กระบวนการตัดสินปัญหาด้วยการถือเอาเสียงข้างมากเป็นสำคัญ กล่าวคือ ถ้าหากมีอธิกรณ์บางอย่างเกิดขึ้น สงฆ์จะตัดสินคดีความหรือหาข้อยุติในเรื่องราวต่าง ๆ ที่ เกิดขึ้นจะต้องอาศัยการลงมติในที่ประชุม ถ้ามติในที่ประชุมออกมาเช่นไร สงฆ์ก็ต้องตัดสินไปตาม นั้น กระบวนการเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่ใกล้เคียงกับประชาธิปไตยมากที่สุด

6) ตัสสปาปิยสิกา หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหาโดยการลงโทษแก่ผู้ที่ทำผิด โดยการลงโทษนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 นัย คือ

(1) ตัดสินเพิ่มโทษให้แก่ภิกษุผู้ประพฤติผิดซ้ำอีก

(2) เมื่อพิจารณาเห็นผลของการกระทำตามข้อมูลหลักฐานแล้ว เห็นว่าภิกษุผู้ถูกโทษต้องอาบัติจริง แม้จะไม่รับ ก็ถือว่าผิด ดังนั้น จึงปรับโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้นได้

7) ตินวตฺถารกวินัย หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหาเรื่องพระภิกษุทะเลาะกันด้วยการทำการประนีประนอมกันทั้งสองฝ่าย เช่น พระ ก. ทะเลาะกับพระ ข. ตกลงกันไม่ได้ คนกลางผู้ไกล่เกลี่ย จะต้องใช้วิธีประนีประนอมให้ทั้งสองฝ่ายตกลงและยอมรับข้อตัดสินอันเป็นธรรมได้¹¹

3. การบังคับตามหลักพระธรรมวินัย

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีวิธีการหรือกระบวนการแก้ปัญหาเป็นรูปแบบเฉพาะของพระองค์ กล่าวคือ เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงแก้ไขด้วยวิธีที่เรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” หมายถึง วิธีการระงับอธิกรณ์เอาไว้ วิธีการหรือกระบวนการดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นหลักเกณฑ์สำคัญสำหรับการแก้ปัญหา

¹¹ วิ.จ.6/228-242/254-272 ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2550

ทางพระพุทธ ศาสนาเลยที่เดียวโดยเฉพาะเรื่องการบรรเทาการทะเลาะวิวาท แตกสามัคคีของเหล่าพระภิกษุ สามเณร ซึ่งเป็นหลักการทั่วไปในพระพุทธศาสนา ซึ่งนำมาบังคับใช้ในพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะ ประเทศใด ๆ ก็ตาม

เรื่องอริกณสมณะกับอริกณเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน เพราะอริกณ คือ ข้อโต้แย้ง หรือปัญหา หรือสิ่งที่จำเป็นต้องแก้ไข เพราะเป็นกิจที่ต้องทำให้บรรลุหรือทำให้เสร็จลง ส่วนอริกณสมณะ คือ มรรค (means) หรือกระบวนการ กฎเกณฑ์ วิธีการในการที่จะเข้าไปแก้ปัญหานั้น ดังนั้นการที่จะกล่าวถึง อริกณสมณะ จึงจำเป็นต้องอธิบายถึงอริกณซึ่งเป็นเหตุด้วย

(1) ความหมายของอริกณ คำว่า อริกณ ตามความหมายของพจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องจัดต้องทำ เรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ¹² ซึ่งมีทั้งที่เป็นปัญหาด้านการ ทะเลาะวิวาท การโจทปรับอาบัติกัน การพิจารณาโทษหรือการประกอบ พิธีกรรมบางอย่าง เช่น การทอดกฐิน การอุปสมบท เป็นต้น หากพิจารณาจากข้อความข้างต้น ก็จะพบว่า คำว่าอริกณนั้นไม่ใช่เรื่องราวเหตุการณ์ เฉพาะที่เป็นปัญหาเท่านั้น สิ่งที่ไม่เป็นปัญหา เช่น การอุปสมบท การทอดกฐิน ก็ถือว่าเป็นอริกณเช่นกัน แต่หากมองตามความหมายของภาษาไทยตามบทนิยามในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน จะเห็นว่าคำว่า อริกณนั้นมุ่งหมายเฉพาะ เรื่องเหตุการณ์ที่เป็นคดีความ เป็นโทษ เช่น การทะเลาะวิวาทชกต่อยกัน เป็นต้น¹³ ดังนั้น ความหมายในภาษาไทยจึงแคบกว่าความหมายในทางพระพุทธศาสนา

(2) ความหมายของอริกณสมณะ คำว่า อริกณสมณะ หมายถึง วิธีการดำเนินการเพื่อระงับ อริกณ¹⁴ หรือกระบวนการในการแก้ปัญห หรือวิธีการที่จะดำเนินการเพื่อทำกิจกรรมที่เกิดขึ้นในสงฆ์ให้ สำเร็จลุล่วงไปตามความประสงค์ หากมุ่งอธิบายถึงคำที่เป็นองค์ประกอบของอริกณสมณะ คือ สมณะ ซึ่ง หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องสงบระงับ หรือกระบวนการในการแก้ปัญหทำให้ปัญหาสงบหรือจบสิ้นลง เช่นเดียวกับคำอื่น ๆ ที่นำคำนี้ไปประกอบ ก็จะมี ความหมายว่าสงบระงับเหมือนกัน เช่น สมถภาวนา หมายถึง อุปายในการบำเพ็ญความดีด้วยการทำให้ใจให้สงบระงับ หรือการทำใจที่ว่านุ้ยให้สงบ ก็เช่นเดียวกันกับการ นำมาใช้กับอริกณ สมณะ จึงหมายถึงวิธีการ หรือกระบวนการในการแก้ปัญหที่เกิดขึ้นให้สงบระงับลงไป

4. การบังคับตามหลักกฎหมาย

4.1 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 8 หมวด มีบทบัญญัติทั้งสิ้น 56 มาตรา โดยหลักแล้วจะมีเรื่องที่เกี่ยวข้องคือ หมวด 4 นิคหกรรมและการสละสมณเพศของพระภิกษุ มีสาระสำคัญดังนี้

¹² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 362-363.

¹³ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 [ออนไลน์], 16 สิงหาคม 2568. แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th>

¹⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 363.

- (1) กำหนดให้พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย (มาตรา 24)
- (2) กำหนดให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม (มาตรา 25)
- (3) กำหนดให้พระภิกษุที่ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสละสมณเพศภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น (มาตรา 26)
- (4) กำหนดให้พระภิกษุที่ต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สละสมณเพศ แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นหรือประพฤติก่อล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจिन หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใด ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยและมีคำสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ ต้องสละสมณเพศภายในสามวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น (มาตรา 27)
- (5) กำหนดให้พระภิกษุที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสละสมณเพศภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด (มาตรา 28)
- (6) กำหนดให้พระภิกษุที่ถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับ มอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ (มาตรา 29)
- (7) กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้และให้รายงานให้ศาลทราบถึง (มาตรา 30)

4.2 กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ให้อำนาจ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายมหาเถรสมาคม โดยได้เกิด “กฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 ว่าด้วยการลงนิคหกรรม” ขึ้น โดยคำว่า “นิคหกรรม” นั้น หมายถึงการลงโทษตามพระธรรมวินัย ซึ่งจะต้องมีความผิด คือการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์โดยจะต้องมีผู้เสียหาย คือ ผู้ที่ได้รับความเสียหายเฉพาะตัวเนื่องจากการกระทำความผิดของพระภิกษุผู้เป็นจำเลย และให้หมายรวมถึง ผู้จัดการแทนผู้เสียหาย โดยตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมนี้ ได้กำหนดการลงโทษและการวินิจฉัยข้อเท็จจริงซึ่งกระทำโดยคณะสงฆ์ทั้งหมดทั้งสิ้น เพื่อให้วินัยได้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยมากที่สุด

4.3 หลักการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางพระธรรมวินัย พระภิกษุในนิกายเถรวาทของประเทศศรีลังกา

เมื่อพระภิกษุในประเทศศรีลังกาได้สังกัดอยู่ในศาสนาพุทธ จึงต้องใช้หลักพระธรรมวินัยที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีวิธีการหรือกระบวนการแก้ปัญหาเป็นรูปแบบเฉพาะของพระองค์ นั่นก็คือ “อริกธัมและอริกธัมสมณะ” เฉกเช่นเดียวกันกับประเทศไทย

หลักการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญา พระภิกษุในนิกายเถรวาท ของประเทศไทยกับเปรียบเทียบประเทศศรีลังกา

ประเทศไทย	ประเทศศรีลังกา
1. การบังคับตามหลักพระธรรมวินัย ใช้หลักพระธรรมวินัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีวิธีการหรือกระบวนการแก้ปัญหาเป็นรูปแบบเฉพาะของพระองค์ นั่นก็คือ “อริกธัมและอริกธัมสมณะ”	1. การบังคับตามหลักพระธรรมวินัย ใช้หลักพระธรรมวินัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีวิธีการหรือกระบวนการแก้ปัญหาเป็นรูปแบบเฉพาะของพระองค์ นั่นก็คือ “อริกธัมและอริกธัมสมณะ”
2) การบังคับตามหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย ประเทศไทยต้องใช้หลักกฎหมาย คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม มาบังคับใช้แก่พระภิกษุด้วย	2) การบังคับตามหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย ประเทศศรีลังกาไม่มีกฎหมายใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยมาบังคับแก่พระภิกษุ ซึ่งต้องบังคับไปตามพระธรรมวินัย

5. หลักการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญา พระภิกษุในนิกายเถรวาทของประเทศไทย

หลักการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญา พระภิกษุในนิกายเถรวาทในประเทศไทยนั้นสามารถสรุปขั้นตอนได้ ดังต่อไปนี้

1) หลักทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 บัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมีได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้”

ดังนั้น เมื่อพระภิกษุได้สละสมณเพศแล้วจะถือว่าเป็นบุคคลธรรมดาซึ่งถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดกฎหมายอาญาจึงถือว่ามิใช่ฐานะเป็น “ผู้ต้องหา” ซึ่งต้องใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

บังคับใช้กับบุคคลดังกล่าว โดยยังได้รับการคุ้มครองว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาจนถึงที่สุด ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 29 วรรคสอง

2) กระบวนพิจารณาทางอาญาต่ออริษย์ของประเทศไทย

การดำเนินกระบวนพิจารณาทางอาญาต่ออริษย์ของประเทศไทยนั้นไม่มีความแตกต่างกับการดำเนินกระบวนพิจารณาต่อบุคคลทั่วไปผู้กระทำความผิดทางอาญา เนื่องจากพระภิกษุต้องสละสมณเพศให้เป็นบุคคลธรรมดาเสียก่อน ดังนั้นการอธิบายถึงการดำเนินกระบวนพิจารณาทางอาญาต่อพระภิกษุจึงสามารถใช้คำอธิบายเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนพิจารณาทางอาญาโดยทั่วไปมาใช้เป็นกรอบในการทำคำอธิบายได้ การดำเนินกระบวนพิจารณาทางอาญาต่ออริษย์ของประเทศไทยประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

(1) การดำเนินการก่อนการพิจารณาคดีโดยศาลของประเทศไทย

เมื่อพระภิกษุได้กระทำความผิดทางอาญาขึ้น ผู้เสียหายสามารถร้องทุกข์กล่าวหาพระภิกษุว่าได้กระทำความผิดอาญาขึ้น ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (7)¹⁵ โดยผู้เสียหายจะต้องกล่าวหาโดยมีเจตนาจะให้พระภิกษุผู้กระทำความผิดได้รับโทษในทางอาญาด้วย¹⁶

ผู้เสียหาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4)¹⁷ หมายถึง บุคคลผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำทางอาญาของผู้กระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง ซึ่งถือเป็นผู้เสียหายโดยตรง อันมีองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

- (1) ต้องมีความผิดอาญาฐานใดฐานหนึ่งเกิดขึ้น
- (2) ผู้เสียหายต้องเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล
- (3) บุคคลนั้นต้องได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานนั้น และ
- (4) บุคคลนั้นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย¹⁸

ดังนั้นเมื่อครบองค์ประกอบหลักเกณฑ์ของการเป็นผู้เสียหายแล้ว ผู้เสียหายนั้นย่อมชอบที่จะร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนตามหลักเกณฑ์ที่ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ผู้เสียหายที่ได้ร้องทุกข์ว่าพระภิกษุได้กระทำความผิด (พระภิกษุ) จะแก้ไขหรือถอนคำร้องทุกข์ในเวลาใดหรือเมื่อใดก็ได้ เมื่อได้ถอนคำร้องทุกข์แล้ว สิทธิที่ผู้เสียหายหรือพนักงานอัยการที่จะนำความผิดอันยอมความได้นั้นมาฟ้องผู้กระทำผิดย่อมเป็นอันระงับไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (2)¹⁹

¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (7)

¹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2

¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) บัญญัติว่า “ผู้เสียหาย หมายความว่า บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังบัญญัติไว้ใน มาตรา 4, 5 และ 6”

¹⁸ คณิง ภาไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 11.

¹⁹ คำพิพากษาฎีกาที่ 1505/2542

โดยการดำเนินคดีแก่ผู้กระทำความผิดเป็นสิทธิของผู้เสียหาย อันเป็นสิทธิเฉพาะตัว ไม่สามารถโอนให้แก่บุคคลอื่นได้ อย่างไรก็ตามในบางกรณีที่ผู้เสียหายเป็นภริยา หรือผู้เยาว์ หรือบุคคลไร้ความสามารถ บกพร่องจนไม่สามารถจัดการเองได้ หรือโดนทำร้ายถึงตาย หรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้ หรือเป็นนิติบุคคลต้องมีผู้จัดการแทน หรือผู้ไร้ความสามารถไม่มีผู้จัดการแทน ได้แก่บุคคลดังต่อไปนี้

- (1) สามी²⁰
- (2) ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาล²¹
- (3) ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา ในความผิดอาญาซึ่งผู้เสียหายถูกทำร้ายจนตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้²²
- (4) ผู้จัดการหรือผู้แทนนิติบุคคล²³ และ
- (5) ผู้แทนเฉพาะคดี²⁴

ในส่วนของการกล่าวโทษนั้น การกล่าวโทษ หมายถึง การที่บุคคลอื่นซึ่งมิใช่ผู้เสียหายในคดีอาญา ได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ว่ามีพระภิกษุได้กระทำความผิดทางอาญาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น²⁵

การกล่าวโทษพระภิกษุที่ได้กระทำความผิดทางอาญาให้มีรายละเอียดเหมือนการร้องทุกข์ทุกประการ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่รับคำกล่าวโทษจะไม่บันทึกคำกล่าวโทษในสองกรณี กรณีที่หนึ่ง เมื่อผู้กล่าวโทษไม่ยอมแจ้งว่าเขาชื่อใคร และกรณีที่สอง เมื่อคำกล่าวโทษเป็นบัตรสนเท่ห์

คำกล่าวโทษพระภิกษุว่าได้กระทำความผิดทางอาญาซึ่งบันทึกแล้ว แต่ผู้กล่าวโทษไม่ยอมลงลายมือชื่อ เจ้าพนักงานผู้รับคำกล่าวโทษจะไม่ดำเนินกระบวนการแก่คำกล่าวโทษนั้นก็ได้²⁶

ในกรณีเจ้าพนักงานได้พบพระภิกษุได้กระทำความผิดซึ่งหน้า ความผิดซึ่งหน้า ได้แก่ความผิดซึ่งเห็นกำลังกระทำ หรือพบในอาการใดซึ่งแทบจะไม่มีเวลาสงสัยเลยว่าเขาได้กระทำความผิดมาแล้วสด ๆ แต่ความผิดนั้น ต้องเป็นความผิดทางอาญาดังบัญญัติไว้ในบัญชีแนบท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา²⁷ และในกรณีนี้ให้ถือว่าความผิดนั้นเป็นความผิดซึ่งหน้า ได้แก่ เมื่อพระภิกษุถูกไล่จับ ดังผู้กระทำความผิด

²⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 4 วรรคสอง

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5 (1)

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5 (2)

²³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5 (3)

²⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 6

²⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (8)

²⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 126

²⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 97 และ 99, ขบถภายในพระราชอาณาจักร มาตรา 101 ถึง 104, ขบถภายนอกพระราชอาณาจักร มาตรา 105 ถึง 111, ความผิดต่อทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ มาตรา 112, ทำอันตรายแก่ธง หรือเครื่องหมายของต่างประเทศ มาตรา 115, ความผิดต่อเจ้าพนักงาน มาตรา 119 ถึง 122 และ 127, หลบหนีจากที่คุมขัง มาตรา 163 ถึง 166, ความผิดต่อศาสนา มาตรา 172 และ 173, ก่อการจลาจล มาตรา 183 และ 184, กระทำให้เกิดภัยอันตรายแก่สาธารณชน กระทำให้อาสาสมัครปราศจากความสะดวกในการไปมาและการส่งข่าวและของถึงกัน และกระทำให้อาสาสมัครปราศจากความสุขสบาย มาตรา 185 ถึง 194, 196, 197 และ 199, ปลอมแปลงเงินตรา มาตรา 202 ถึง 205

ร้องเอะอะ และเมื่อพบพระภิกษุแทบจะทันทีทันใดหลังจากการกระทำผิดในถิ่นแกล้งเคียงกับที่เกิดเหตุ นั้น และมีสิ่งของที่ได้อาจจากการกระทำความผิดหรือมีเครื่องมือ อาวุธหรือวัตถุอย่างอื่นอันสันนิษฐานได้ว่า พระภิกษุได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือมีร่องรอยพิรุณเห็นประจักษ์ที่จัวร์ สบง อังสะหรือนิ้วตัวของพระภิกษุนั้น²⁸

เมื่อพระภิกษุถูกจับกุมแล้ว พระภิกษุจะเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดกฎหมายอาญา ถูกจับกุม และเป็นที่ยสงสัยว่าได้กระทำความผิดกฎหมายอาญาจริงหรือไม่ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 โดยให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้²⁹

หากพระภิกษุหลบหนีการจับกุม ให้เจ้าพนักงานสอบสวนดำเนินการออกหมายค้น เพื่อพบ พระภิกษุซึ่งได้กระทำความผิดอาญาและมีหมายให้จับตัวพระภิกษุนั้นแล้ว³⁰ หรือให้เจ้าพนักงานสอบสวน ดำเนินการออกหมายจับ เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าพระภิกษุรูปใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญา ซึ่งมีอัตรา โทษอย่างสูงตั้งแต่สามปี และมีเหตุอันควรเชื่อว่าพระภิกษุนั้นจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น³¹

ในส่วนการสอบสวนจะต้องมีการสอบสวนโดยพนักงานสอบสวนที่มีเขตอำนาจ ตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18, 19, 20 และ 21

เมื่อสอบสวนเสร็จสิ้น พนักงานสอบสวนต้องสรุปสำนวนและทำความเข้าใจว่าควรส่งฟ้องหรือ ส่งไม่ฟ้องส่งไปยังพนักงานอัยการโดยพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ

ในกรณีที่เสนอความเห็นควรส่งไม่ฟ้อง ให้ส่งแต่สำนวนพร้อมด้วยความเห็นไปยังพนักงาน อัยการ ส่วนตัวผู้ต้องหาให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจปล่อย หรือปล่อยชั่วคราวถ้าผู้ต้องหาถูกขังอยู่ให้ขอเอง หรือขอให้พนักงานอัยการขอต่อศาลให้ปล่อย

ในกรณีที่เสนอความเห็นควรส่งฟ้อง ให้พนักงานสอบสวนส่งสำนวนพร้อมกับผู้ต้องหาไปยัง พนักงานอัยการ เว้นแต่ผู้ต้องหานั้นถูกขังอยู่แล้ว หรือผู้ต้องหาซึ่งถูกแจ้งข้อหาได้หลบหนีไป

แต่ถ้าเป็นความผิดซึ่งพนักงานสอบสวนเปรียบเทียบได้และผู้กระทำความผิดได้ปฏิบัติตาม เปรียบเทียบนั้นแล้ว ให้บันทึกการเปรียบเทียบนั้นไว้ แล้วส่งไปให้พนักงานอัยการพร้อมด้วยสำนวน³²

(2) การดำเนินคดีในชั้นพิจารณาคดีของประเทศไทย

การพิจารณาและสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย

และ 210, ข่มขืนกระทำชำเรา มาตรา 243 ถึง 246, ประทุษร้ายแก่ชีวิต มาตรา 249 ถึง 251, ประทุษร้ายแก่ร่างกาย มาตรา 254 ถึง 257, ความผิดฐานกระทำให้เสื่อมเสียอิสรภาพ มาตรา 268, 270 และ 276, ลักทรัพย์ มาตรา 288 ถึง 296, ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ และโจรสลัด, มาตรา 297 ถึง 302, กรรโชก มาตรา 303

²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 80

²⁹ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

³⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 69 (4)

³¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 (1) และ (2)

³² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 142

เมื่อโจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลแล้วและศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังและถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้างคำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดรายงานไว้และดำเนินการพิจารณาต่อไป

ในการสืบพยาน เมื่อได้พิเคราะห์ถึงเพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย ภาวะแห่งจิตของพยานหรือความเกรงกลัวที่พยานมีต่อจำเลยแล้ว จะดำเนินการโดยไม่ให้พยานเผชิญหน้าโดยตรงกับจำเลยก็ได้ ซึ่งอาจกระทำโดยการใช้อุปกรณ์วงจรปิด สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือวิธีอื่นตามที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา และจะให้สอบถามผ่านนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือบุคคลอื่นที่พยานไว้วางใจด้วยก็ได้

ในการสืบพยาน ให้มีการบันทึกคำเบิกความพยานโดยใช้วิธีการบันทึกลงในวัสดุ ซึ่งสามารถถ่ายทอดออกเป็นภาพและเสียงซึ่งสามารถตรวจสอบถึงความถูกต้องของการบันทึกได้ และให้ศาลอุทธรณ์ศาลฎีกาใช้การบันทึกดังกล่าวประกอบการพิจารณาคดีด้วย ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา

การพิพากษา ถ้าศาลพิจารณาคดีแล้วเห็นว่า 1) จำเลยมิได้กระทำความผิด 2) การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด 3) คดีขาดอายุความแล้ว 4) มีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรถูกต้องรับโทษ ให้ศาลมีอำนาจพิพากษายกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยไป แต่ศาลจะสั่งชั่งจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้ เมื่อศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิด และไม่มีการยกเว้นโทษตามกฎหมาย ให้ศาลลงโทษแก่จำเลยตามความผิด แต่เมื่อเห็นสมควรศาลจะปล่อย จำเลยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้³³

ห้ามมิให้พิพากษา หรือสั่งเกินคำขอหรือที่มีได้กล่าวในฟ้องถ้าศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในการพิจารณาแตกต่างกับข้อเท็จจริงดังที่กล่าวในฟ้อง ให้ศาลยกฟ้องคดีนั้น เว้นแต่ข้อแตกต่างนั้นมีใช้ในข้อสาระสำคัญและทั้งจำเลยมิได้หลงต่อสู้ศาลจะลงโทษจำเลยตามข้อเท็จจริงที่ได้ความนั้นก็ได้อีก

การอุทธรณ์และฎีกา เป็นสิทธิของคู่ความ เมื่อศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์ ได้มีคำพิพากษาไปแล้ว โจทก์หรือจำเลยมีสิทธิจะอุทธรณ์หรือฎีกา โดยสามารถอุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์

บททั่วไปของข้อจำกัดสิทธิในการอุทธรณ์ เป็นเรื่องห้ามมิให้อุทธรณ์เป็นเรื่องห้ามมิให้อุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 193 ทวิ โดยกฎหมายกำหนด 193 ทวิ นั้นจะจำกัดสิทธิอุทธรณ์ในปัญหา ข้อเท็จจริงเฉพาะในคดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน สามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับไม่เกินกำหนดดังกล่าว แต่ถ้าหากคดีใดมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสามปี แม้โทษไม่เกินหกหมื่นบาทหรือมีโทษจำคุกไม่เกินสามปี แต่โทษปรับเกินหกหมื่นบาท คดีนั้นก็ไม่ต้องห้ามอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง กล่าวคือ หากโทษจำคุกหรือโทษปรับอย่างหนึ่ง

³³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185

อย่างไรเกินกว่าที่กำหนดไว้ใน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 193 ทวิ คดีนั้นก็ไม่ต้องห้ามอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง³⁴

หากเป็นการอุทธรณ์ปัญหาข้อกฎหมายก็จะต้องห้ามอุทธรณ์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 193 ทวิ

โดยได้มีข้อยกเว้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 193 ตรี แม้อุทธรณ์ของโจทก์หรือจำเลยที่ต้องห้ามอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 193 ทวิ หากมีการอนุญาตหรือรับรองให้อุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง ก็สามารถอุทธรณ์นั้นต่อไปได้ ซึ่งเปิดโอกาสให้คู่ความมีสิทธิยื่นคำร้องขออนุญาตหรือรับรองให้ อุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริงได้³⁵ โดยผู้มีอำนาจอนุญาตหรือรับรองให้อุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริงนั้น ได้แก่ ผู้พิพากษาคนใดซึ่งพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น ผู้พิพากษาที่ลงชื่อในคำพิพากษาศาลชั้นต้น และผู้พิพากษาที่ทำความเห็นแย้งในศาลชั้นต้น

ส่วนการจำกัดสิทธิในการฎีกากฎหมายได้พิจารณาจากคำพิพากษาของศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์มาเปรียบเทียบกับว่าผลคำพิพากษาของทั้งสองศาลมีความแตกต่างกันหรือไม่ โดยมี 3 กรณี ดังนี้

- (1) ห้ามมิให้คู่ความฎีกาในคดีที่ยกฟ้องโจทก์ทั้งสองศาล
- (2) ห้ามมิให้คู่ความฎีกาในคดีที่ศาลอุทธรณ์พิพากษายืนตามศาลชั้นต้น หรือเพียงแต่แก้ไขเล็กน้อยหรือแก้ไขมาก
- (3) ห้ามมิให้คู่ความฎีกาในคดีที่ศาลชั้นต้นพิพากษาลงโทษกักขัง

6. หลักการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญา พระกฤษฎีกาในนิกายเถรวาทของประเทศศรีลังกา

1) หลักการพื้นฐานในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาคู่ต่อสู้ของประเทศศรีลังกา

ในประเทศศรีลังกานั้นไม่มีกฎหมายหรือหลักการใดที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาคู่ต่อสู้ผู้กระทำความผิด (รวมถึงนักบวชในศาสนาอื่น) แยกออกจากกรณีของบุคคลธรรมดา เนื่องจากประมวลกฎหมายอาญาของประเทศศรีลังกากำหนดให้บุคคลทั้งหลายซึ่งกระทำความผิดตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาจะต้องได้รับโทษ ไม่ว่าคนผู้นั้นจะเป็นคนธรรมดาเป็นนักบวชในศาสนาใด หรือแม้แต่จะเป็นเยาวชนก็ตาม³⁶ ดังนั้น เมื่อบุคคลหนึ่งบุคคลใดกระทำความผิดย่อมต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญาเสมอเหมือนกัน และด้วยเหตุนี้เอง เมื่อภิกษุใดกระทำความผิด ภิกษุนั้นก็ต้องได้รับโทษตามฐานความผิดที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา และกระบวนการพิจารณาโทษย่อมเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code of Criminal Procedure) และกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน (Evidence Ordinance)

³⁴ ธาณี สิงหนาท, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 3 วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น ภาค 4 อุทธรณ์ฎีกา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท กรุงสยาม พับลิชชิ่ง จำกัด, 2563), หน้า 249.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 257-258.

³⁶ ประมวลกฎหมายอาญาของศรีลังกา มาตรา 2 (1) บัญญัติว่า “Every person shall be liable to punishment under this Code, and not otherwise, for every act or omission committed....”

นอกจากนี้ ในเมื่อบุคคลทั้งหลายต้องได้รับโทษภายใต้กระบวนการพิจารณาความอาญาแบบเดียวกัน ดังนั้นในประเทศศรีลังกาจึงไม่มีกฎหมายใดระบุว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญากับภิกษุนั้นจะต้องให้ภิกษุขาดจากความเป็นพระก่อน

ในกรณีที่ภิกษุกระทำความผิดและต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาทางอาญาในประเทศศรีลังกา ไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้หนึ่งผู้ใดมีอำนาจที่จะให้ภิกษุนั้นต้องถอดจีวรและคืนสถานะสู่ความเป็นบุคคลธรรมดา (บุคคลซึ่งไม่ใช่ภิกษุ) ก่อน จึงจะดำเนินกระบวนการพิจารณา มีประเด็นที่ต้องพิจารณาแยกเป็นสามส่วน ได้แก่

(1) เมื่อภิกษุถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาแล้ว ภิกษุนั้นมีสิทธิทุกประการที่จะสวมจีวรต่อไปตลอดกระบวนการพิจารณา แสดงให้เห็นว่าผู้ที่เป็นจำเลยในคดีอาญานั้นมีสิทธิทุกประการที่จะสวมใส่เครื่องแต่งกายตามธรรมดาที่เคยใส่อยู่ (ในกรณีของภิกษุคือจีวร) จนกว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาจะแล้วเสร็จและจำเลยนั้นต้องคำพิพากษาให้จำคุก³⁷

โดยมีกรณีเดียวที่ภิกษุผู้กระทำความผิดทางอาญาจะถูกบังคับโดยผลแห่งกฎหมายให้ต้องถอดจีวรเป็นการชั่วคราว (ไม่ได้ขาดจากความเป็นภิกษุ) นั่นคือเมื่อต้องคำพิพากษาให้จำคุก³⁸

(2) เนื่องจากการให้ภิกษุพ้นจากจีวรในกรณีนี้เป็นการปฏิบัติตามข้อกำหนดของ Department of Prisons ดังนั้น เมื่อภิกษุนั้นพ้นโทษ ภิกษุย่อมสามารถสวมจีวรได้ตามเดิม โดยไม่มีขั้นตอนใดที่ต้องกระทำเป็นพิเศษ³⁹

(3) ผู้วิจัยพบว่าภายใต้ระบบกฎหมายของศรีลังกานั้น ไม่มีผู้ใดมีอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมายที่จะบังคับให้ภิกษุต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุไม่ว่ากรณีใดก็ตาม⁴⁰ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่นำเสนอโดยสื่อว่าในศรีลังกานั้นไม่มีเครื่องมือใดที่จะสามารถใช้เพื่อบังคับให้สงฆ์ต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุได้⁴¹ แม้แต่มหาเถรสมาคมเองยังไม่มีอำนาจในลักษณะดังกล่าว หากมหาเถรสมาคมบังคับให้ภิกษุต้องสึกจากความเป็นพระจะถือเป็นการละเมิดสิทธิในการนับถือและปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา⁴² ให้ผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิจึงอาจ

³⁷ โปรดดูแบบของเสื้อผ้างดังกล่าวได้จาก Statistics Division, Prison Headquarters Colombo-09, Sri Lanka, **Prison Statistics of Sri Lanka**, (Colombo: Statistics Division, Prison Headquarters Colombo-09, 2023), pp. XII-XIII. ทั้งนี้ โปรดสังเกตว่าไม่มีการกำหนดการแต่งกายของสงฆ์ที่ต้องรับโทษให้แตกต่างจากกรณีอื่น

³⁸ Deshabandu Prof. MADSSJ Niriella และ Mahawela Rathanapala และโปรดดูแบบของเสื้อผ้างดังกล่าวได้จาก Statistics Division, Prison Headquarters Colombo-09, Sri Lanka, **Prison Statistics of Sri Lanka**, pp. XII-XIII.

³⁹ สัมภาษณ์ Mahawela Rathanapala, รองเลขาธิการวัด Malwatta Chapter of Siyam Maha Nikaya และคณะกรรมการบริหาร (Executive Member) แห่งมหาเถรสมาคม ประเทศศรีลังกา (Malwatta Chapter of Siyam Maha Nikaya, 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567)

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน

⁴¹ Sri Lanka Brief, **It is President Sirisena Who is Behind Gnanasara Antics Says the Editor of Gota's War** [Online], 16 สิงหาคม 2568 Source: <https://srilankabrief.org/it-is-president-sirisena-who-is-behind-gnanasara-antics-says-the-editor-of-gotas-war/>

⁴² ในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิทางศาสนาโดยเฉพาะการประกอบกิจความเชื่อทางศาสนานั้น The Constitution of the Democratic Socialist Republic of Sri Lanka ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 14 (1) (e) ความว่า “Every citizen is entitled to

ฟ้องร้องมหาเถรสมาคมต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งศรีลังกา (Human Rights Commission of Sri Lanka) เพื่อให้ดำเนินการแก้ไขเยียวยาความเดือดร้อนเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิได้

ทั้งนี้ ภายใต้ระบบกฎหมายที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อำนาจสูงสุดที่มหาเถรสมาคมพอจะทำได้คือการขับออกจากวัดและถอนหรือยึดเอกสารรับรองความเป็นสงฆ์ อย่างไรก็ตาม ความเป็นพระภิกษุของผู้นั้นยังไม่ขาดไป ยังมีสิทธิสวมจีวรและยังมีสิทธิที่จะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาทุกประการ กรณีเดียวที่จะทำให้สงฆ์นั้นสึกได้คือผู้ที่สึกต้องให้ความยินยอมที่จะสึกเองเท่านั้น⁴³

2) กระบวนพิจารณาทางอาญาต่อภิกษุของประเทศศรีลังกา

การดำเนินกระบวนพิจารณาทางอาญาต่อภิกษุของประเทศศรีลังกานั้นไม่มีความแตกต่างกับการดำเนินกระบวนพิจารณาต่อบุคคลทั่วไปที่ได้กระทำความผิดทางอาญา ดังนั้น การอธิบายถึงการดำเนินกระบวนพิจารณาทางอาญาต่อภิกษุจึงสามารถใช้คำอธิบายเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนพิจารณาทางอาญาโดยทั่วไปมาใช้เป็นกรอบในการทำคำอธิบายได้ ทั้งนี้ หากอ้างอิงตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของศรีลังกา ประกอบกับคำอธิบายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความอาญาของศรีลังกาจะพบว่า ภาพรวมในการดำเนินกระบวนพิจารณาทางอาญาต่อภิกษุของประเทศศรีลังกาประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

(1) การดำเนินการก่อนการพิจารณาคดีโดยศาล

ก่อนการดำเนินกระบวนพิจารณาโดยศาล การสืบสวนสอบสวนเพื่อรวบรวมข้อมูลการกระทำความผิดและจับกุมตัวผู้กระทำความผิดเป็นหน้าที่ของตำรวจ ภายหลังจากที่มีการแจ้งเหตุหรือภายหลังจากที่มีการพบเห็นการกระทำความผิด ตำรวจจะดำเนินการสืบสวนเพื่อรวบรวมข้อมูลในการกระทำความผิดเพื่อเตรียมส่งฟ้องคดีต่อศาลที่มีเขตอำนาจเหนือคดีนั้น ในขั้นนี้ มีความเป็นไปได้ที่ผู้ต้องหาจะถูกนำตัวมาฝากขังต่อศาลบรรดาการทั้งหลายที่ต้องกระทำลงโดยใช้หมายหรือคำสั่งของศาลในขั้นนี้จะเป็นเรื่องที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง (Magistrates' Court)⁴⁴

ภายหลังจากที่กระบวนกรสืบสวนเสร็จสิ้น ตำรวจและศาลแขวงที่เกี่ยวข้องอาจมีคำสั่งดังต่อไปนี้

ในกรณีที่ไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะสั่งฟ้องผู้ต้องหา ศาลแขวงจะมีการสั่งจำหน่ายคดีหากผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ ผู้ต้องหาจะถูกปล่อยตัว

the freedom, either by himself or in association with others, and either in public or in private, to manifest his religion or belief in worship, observance, practice and teaching;"

⁴³ สัมภาษณ์ Mahawela Rathanapala, รองเลขาธิการวัด Malwatta Chapter of Siyam Maha Nikaya และคณะกรรมการบริหาร (Executive Member) แห่งมหาเถรสมาคม ประเทศศรีลังกา (Malwatta Chapter of Siyam Maha Nikaya, 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567)

⁴⁴ USAID, *Induction Handbook for Junior Lawyers* [Online], 3 March 2024. Source: https://basl.lk/wp-content/uploads/2023/10/Induction-Handbook-for-Junior-Lawyers_compressed-1.pdf

ส่วนในกรณีที่มีหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยในคดี ผู้ต้องหาจะถูกฟ้องเป็นจำเลยในศาลที่เกี่ยวข้องต่อไป

2) การดำเนินการในชั้นพิจารณาคดี

ในกรณีที่คดีเป็นคดีที่มีโทษปรับไม่เกิน 1,500 ศรีลังการูป หรือมีโทษจำคุกไม่เกินสองปี คดีประเภทนี้อยู่ในอำนาจศาลแขวงที่จะพิจารณาคดีได้⁴⁵ และในกรณีที่ศาลแขวงเห็นว่าคดีดังกล่าวมีความจำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง ก็สามารถสั่งให้มีการดำเนินการเช่นนั้นก่อนพิจารณาคดีก็ได้⁴⁶

หากคู่ความในคดีไม่พอใจผลคำวินิจฉัยของศาลแขวงก็อาจอุทธรณ์คดีต่อศาลสูง (High Court) ได้ภายในระยะเวลา 14 วันนับแต่วันที่ศาลแขวงมีคำวินิจฉัย

ในกรณีที่คดีเป็นคดีที่มีอัตราโทษปรับสูงกว่า 1,500 ศรีลังการูป หรือมีโทษจำคุกสูงกว่าสองปี คดีจะต้องถูกส่งไปยังศาลสูงเพื่อให้ศาลสูงพิจารณาในฐานศาลชั้นต้นโดยจะมีอัยการเป็นผู้สั่งฟ้อง อย่างไรก็ตาม ก่อนส่งเรื่องไปยังศาลสูง ศาลแขวงอาจทำการไต่สวนมูลฟ้องเพื่อพิจารณาว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอที่จะฟ้องต่อศาลสูงได้หรือไม่⁴⁷ หลังจากการไต่สวนมูลฟ้อง สำนวนจะต้องถูกส่งไปยังศาลสูงและพนักงานอัยการเพื่อให้ทำการตัดสินใจว่าจะดำเนินการส่งฟ้องผู้ต้องหาหรือไม่ ในกรณีนี้ แม้ศาลแขวงจะมีความเห็นว่าจะไม่ควรส่งฟ้อง แต่พนักงานอัยการอาจสั่งฟ้องคดีต่อศาลสูงได้⁴⁸

หากศาลสูงมีคำพิพากษาแล้วคู่ความในคดีประสงค์จะอุทธรณ์ คู่ความสามารถอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลสูงต่อศาลอุทธรณ์ (Court of Appeal) ได้ภายในระยะเวลา 14 วัน นับแต่วันที่ศาลสูงมีคำวินิจฉัย⁴⁹ นอกจากนี้ หากคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่พอใจผลการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ ก็อาจยื่นฎีกาคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ต่อศาลฎีกา (Supreme Court) ได้ภายในระยะเวลาหกสัปดาห์นับแต่วันที่ศาลอุทธรณ์มีคำพิพากษา⁵⁰ โดยคำวินิจฉัยของศาลฎีกาถือเป็นที่สุด

ดังที่ได้กล่าวไปตั้งแต่ตอนต้นของความในหัวข้อนี้ว่า ไม่มีความแตกต่างในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีทางอาญาต่อผู้กระทำความผิดที่เป็นบุคคลธรรมดาหรือเป็นภิกษุ ภาพรวมของการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่กล่าวมานี้จึงใช้กับกรณีที่ภิกษุกระทำความผิดได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ จะพบว่า การบังคับถอดจีวรของภิกษุนั้นจะเกิดขึ้นเฉพาะภายหลังจากที่ศาลซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาคดีได้พิพากษาว่าจำเลยซึ่งเป็นภิกษุมี

⁴⁵ Criminal Procedure Act No. 15 of 1979, article 11 and 182

⁴⁶ Criminal Procedure Act No. 15 of 1979, and 145

⁴⁷ Criminal Procedure Act No. 15 of 1979, 145-159

⁴⁸ Criminal Procedure Act No. 15 of 1979, article 396 and 399

⁴⁹ Criminal Procedure Act No. 15 of 1979, article 331

⁵⁰ The Constitution of the Democratic Socialist Republic of Sri Lanka, article 128; USAID, **Induction Handbook for Junior Lawyers** [Online], 3 March 2024. Source: https://basl.lk/wp-content/uploads/2023/10/Induction-Handbook-for-Junior-Lawyers_compressed-1.pdf

ความผิดจริง และต้องได้รับโทษจำคุกแล้วเท่านั้น ในกรณีที่การคุมขังเกิดขึ้นในชั้นของการสืบสวน ผู้ต้องหา ยังไม่มีความจำเป็นที่จะต้องถอดจิว⁵¹

ประเทศไทย	ประเทศศรีลังกา
(1) หลักการพื้นฐานในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาต่อพระภิกษุของประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 บัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” บทบัญญัติดังกล่าวได้ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนดำเนินการสละสมณเพศแก่พระภิกษุได้ตั้งแต่กระบวนการสืบสวนสอบสวนในชั้นจับกุม แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 วรรคสอง จะกำหนดว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” ซึ่งเป็นบทสันนิษฐานตามกฎหมาย เมื่อพระภิกษุได้สละสมณเพศแล้วจะถือว่าเป็นบุคคลธรรมดาซึ่งถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดกฎหมายอาญาจึงถือว่ามีฐานะเป็น “ผู้ต้องหา” ซึ่งต้องใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาบังคับใช้กับบุคคลดังกล่าว	(1) หลักการพื้นฐานในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาต่อพระภิกษุของประเทศศรีลังกา ในประเทศศรีลังกาเมื่อบุคคลหนึ่งบุคคลใดกระทำความผิดย่อมต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญาเสมอเหมือนกัน และด้วยเหตุนี้เองเมื่อพระภิกษุใดกระทำความผิด พระภิกษุนั้นก็ต้องได้รับโทษตามฐานความผิดที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา และกระบวนการพิจารณาโทษย่อมเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code of Criminal Procedure) และกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน (Evidence Ordinance) นอกจากนี้ ในเมื่อบุคคลทั้งหลายต้องได้รับโทษภายใต้กระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาแบบเดียวกัน ดังนั้นในประเทศศรีลังกาจึงไม่มีกฎหมายใดระบุว่ากระบวนพิจารณาทางอาญากับพระภิกษุนั้นจะต้องให้ภิกษุขาดจากความเป็นพระก่อน เมื่อพระภิกษุถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาแล้ว พระภิกษุนั้นมีสิทธิทุกประการที่จะสวมจิวต่อไปตลอดกระบวนการพิจารณา แสดงให้เห็นว่าผู้ที่เป็นจำเลยในคดีอาญานั้นมีสิทธิทุกประการที่จะสวมใส่เครื่องแต่งกายตามธรรมดาที่เคยใส่อยู่ (ในกรณีของพระภิกษุคือจิว) จนกว่าการดำเนิน

⁵¹ Statistics Division, Prison Headquarters Colombo-09, Sri Lanka, **Prison Statistics of Sri Lanka**, pp. XII-XIII.

ประเทศไทย	ประเทศศรีลังกา
แสดงให้เห็นว่าอย่างไรก็ตามพระภิกษุก็จะต้องถูกลงโทษตามกฎหมายทุกกรณี ก่อนเข้ากระบวนการยุติธรรมทางอาญา แม้พระภิกษุนั้นจะไม่มีความยินยอมที่จะสึกก็ตาม สถานะของพระภิกษุจึงได้เสียไปตั้งแต่ในชั้นถูกจับกุม	กระบวนการพิจารณาทางอาญาจะแล้วเสร็จและจำเลยนั้นต้องคำพิพากษาให้จำคุก โดยมีกรณีเดียวที่ภิกษุผู้กระทำความผิดทางอาญาจะถูกบังคับโดยผลแห่งกฎหมายให้ต้องถอดจีวรเป็นการชั่วคราว (ไม่ได้ขาดจากความเป็นพระภิกษุ) นั่นคือเมื่อต้องคำพิพากษาให้จำคุก ทั้งนี้ ภายใต้ระบบกฎหมายที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อำนาจสูงสุดที่มหาเถรสมาคมพอจะทำได้คือการขับออกจากวัดและถอนคือเอกสารรับรองความเป็นสงฆ์ อย่างไรก็ตาม ความเป็นสงฆ์ของคณุนั้นยังไม่ขาดไป ยังมีสิทธิสวมจีวรและยังมีสิทธิที่จะเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาทุกประการ กรณีเดียวที่จะทำให้สงฆ์นั้นสึกได้คือผู้ที่สึกต้องให้มีความยินยอมที่จะสึกเองเท่านั้น
(2) กระบวนการพิจารณาทางอาญาต่อภิกษุของประเทศไทย ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยมาบังคับใช้ ซึ่งเมื่อพระภิกษุได้ดำเนินการลงโทษแล้วก็จะเป็นคนบุคลธรรมดา ไม่มีความแตกต่างกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อบุคคลทั่วไปผู้กระทำความผิดทางอาญา	(2) กระบวนการพิจารณาทางอาญาต่อภิกษุของประเทศศรีลังกา ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศศรีลังกามาบังคับใช้ ซึ่งการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาต่อภิกษุของประเทศศรีลังกานั้นไม่มีความแตกต่างกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อบุคคลทั่วไปผู้กระทำความผิดทางอาญา
(3) การดำเนินการก่อนการพิจารณาคดีโดยศาลของประเทศไทย เมื่อพระภิกษุได้กระทำความผิดทางอาญาขึ้น ผู้เสียหายสามารถร้องทุกข์กล่าวหาพระภิกษุว่าได้กระทำความผิดอาญาขึ้น ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (7)⁵² โดยผู้เสียหายเช่นนั้นจะต้องกล่าวหาโดยมีเจตนาจะให้พระภิกษุผู้กระทำความผิดได้รับโทษในทางอาญาด้วย	(3) การดำเนินการก่อนการพิจารณาคดีโดยศาลของประเทศศรีลังกา ก่อนการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยศาล การสืบสวนสอบสวนเพื่อรวบรวมข้อมูลการกระทำความผิดและจับกุมตัวผู้กระทำความผิดเป็นหน้าที่ของตำรวจ ภายหลังจากที่มีการแจ้งเหตุหรือภายหลังจากที่มีการพบเห็นการกระทำความผิด ตำรวจจะดำเนินการสืบสวนเพื่อรวบรวมข้อมูลในการกระทำความผิดเพื่อเตรียมส่งฟ้องคดีต่อศาลที่มีเขตอำนาจ

⁵² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (7)

ประเทศไทย	ประเทศศรีลังกา
เมื่อพระภิกษุถูกจับกุมแล้ว พระภิกษุจะเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดกฎหมายอาญา ถูกจับกุม และเป็นที่สงสัยว่าได้กระทำความผิดกฎหมายอาญาจริงหรือไม่ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 โดยให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ เมื่อสอบสวนเสร็จสิ้น พนักงานสอบสวนต้องสรุปสำนวนและทำความเข้าใจว่าควรสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องส่งไปยังพนักงานอัยการโดยพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ ในกรณีที่เสนอความเห็นควรสั่งไม่ฟ้องให้ส่งแต่สำนวนพร้อมด้วยความเห็นไปยังพนักงานอัยการ ส่วนตัวผู้ต้องหาให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจปล่อย หรือปล่อยชั่วคราวถ้าผู้ต้องหาถูกขังอยู่ให้ขอเองหรือร้องขอให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ศาลมีคำสั่งปล่อย ในกรณีที่เสนอความเห็นควรสั่งฟ้องให้พนักงานสอบสวนส่งสำนวนพร้อมกับผู้ต้องหาไปยังพนักงานอัยการ เว้นแต่ผู้ต้องหานั้นถูกขังอยู่แล้ว หรือผู้ต้องหาซึ่งถูกแจ้งข้อหาได้หลบหนีไป	เหนือคตินั้น ในขั้นนี้ มีความเป็นไปได้ที่ผู้ต้องหาจะถูกนำตัวมาฝากขังต่อศาล บรรดาการทั้งหลายที่ต้องกระทำลงโดยใช้หมายหรือคำสั่งของศาลในขั้นนี้จะ เป็นเรื่องที่ อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง (Magistrates' Court) ภายหลังจากที่กระบวนการสืบสวนเสร็จสิ้น ตำรวจและศาลแขวงที่เกี่ยวข้องอาจมีคำสั่งดังต่อไปนี้ ในกรณีที่ไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะสั่งฟ้องผู้ต้องหา ศาลแขวงจะมีการสั่งจำหน่ายคดี หากผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ ผู้ต้องหาจะถูกสั่งปล่อยตัว ในกรณีที่มีหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยในคดี ผู้ต้องหาจะถูกฟ้องเป็นจำเลยในศาลที่เกี่ยวข้องต่อไป
(4) การดำเนินการในชั้นพิจารณาคดีของประเทศไทย การพิจารณาและสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย ถ้าศาลพิจารณาคดีแล้วเห็นว่า 1) จำเลยมิได้กระทำความผิด 2) การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด 3) คดีขาดอายุความแล้ว 4) มีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรถูกปรับโทษ ให้ศาลมีอำนาจพิพากษายกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยไป แต่ศาลจะสั่งขังจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึง	(4) การดำเนินการในชั้นพิจารณาคดีของประเทศไทยศรีลังกา ในกรณีที่คดีเป็นคดีที่มีโทษปรับไม่เกิน 1,500 ศรีลังการูป หรือมีโทษจำคุกไม่เกินสองปี คดีประเภทนี้อยู่ในอำนาจศาลแขวงที่จะพิจารณาคดีได้ และในกรณีที่ศาลแขวงเห็นว่าคดีดังกล่าวมีความจำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง ก็สามารถสั่งให้มีการดำเนินการเช่นนั้นก่อนพิจารณาคดีก็ได้ หากคู่ความในคดีไม่พอใจผลคำพิพากษาของศาลแขวงก็อาจอุทธรณ์คดีต่อศาลสูง (High

ประเทศไทย	ประเทศศรีลังกา
ที่สุดก็ได้ เมื่อศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิด และไม่มีการยกเว้นโทษตามกฎหมาย ให้ศาลลงโทษแก่จำเลยตามความผิด แต่เมื่อเห็นสมควรศาลจะปล่อยจำเลยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้ การอุทธรณ์และฎีกา เป็นสิทธิของคู่ความ เมื่อศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์ ได้มีคำพิพากษาไปแล้ว โจทก์หรือจำเลยมีสิทธิจะอุทธรณ์หรือฎีกา โดยสามารถอุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์	Court) ได้ภายในระยะเวลา 14 วันนับแต่วันที่ศาลแขวงมีคำวินิจฉัย ในกรณีที่คดีเป็นคดีที่มีอัตราโทษปรับสูงกว่า 1,500 ศรีลังการูป หรือมีโทษจำคุกสูงกว่าสองปี คดีจะต้องถูกส่งไปยังศาลสูงเพื่อให้ศาลสูงพิจารณาในฐานะศาลชั้นต้นโดยจะมีอัยการเป็นผู้ส่งฟ้อง อย่างไรก็ตาม ก่อนส่งเรื่องไปยังศาลสูงศาลแขวงอาจทำการไต่สวนมูลฟ้องเพื่อพิจารณาว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอที่จะฟ้องต่อศาลสูงได้หรือไม่ หลังจากการไต่สวนมูลฟ้อง สำนวนจะต้องถูกส่งไปยังศาลสูงและพนักงานอัยการเพื่อให้ทำการตัดสินใจว่าจะดำเนินการส่งฟ้องผู้ต้องหาหรือไม่ ในการนี้แม้ศาลแขวงจะมีความเห็นว่าไม่ควรส่งฟ้อง แต่พนักงานอัยการอาจส่งฟ้องคดีต่อศาลสูงได้ หากศาลสูงมีคำพิพากษาแล้วคู่ความในคดีประสงค์จะอุทธรณ์ คู่ความสามารถอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลสูงต่อศาลอุทธรณ์ (Court of Appeal) ได้ภายในระยะเวลา 14 วัน นับแต่วันที่ศาลสูงมีคำวินิจฉัย นอกจากนี้ หากคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่พอใจผลการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ก็อาจยื่นฎีกาคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ต่อศาลฎีกา (Supreme Court) ได้ภายในระยะเวลาหกสัปดาห์นับแต่วันที่ศาลอุทธรณ์มีคำพิพากษา โดยคำวินิจฉัยของศาลฎีกาถือเป็นที่สุด

7. ปัญหาที่พบในการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ

ปัญหาที่พบในการศึกษาวิจัย

1) ด้านพระธรรมวินัย

กรณีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดทางพระธรรมวินัยนั้น โดยปกติพระบรมศาสดาได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ให้ดำเนินการตามหลักอธิกรณ์และอธิกรณ์สมณะในพระธรรมวินัย อีกทั้งคณะสงฆ์นิายเถรวาทในประเทศไทย ยังมี พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 25 ได้ให้อำนาจ

มหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวกรวดเร็วและเป็นธรรม ซึ่งต่อมามหาเถรสมาคมได้ตรา กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม เพื่อบังคับการลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุที่ได้ละเมิดต่อพระธรรมวินัย โดยผู้จะต้องให้ผู้ที่มิอำนาจลงนิคหกรรมเป็นผู้ที่ดำเนินการไต่สวนพระภิกษุรูปนั้น ๆ และได้ดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมในขั้นต่อไป ซึ่งต้องปฏิบัติตาม กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ทุกกรณี แต่ในปัจจุบันเห็นว่า คณะสงฆ์มีการดำเนินการตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม เฉพาะบางกรณีเท่านั้น โดยส่วนใหญ่ยังไม่พบการดำเนินการของคณะสงฆ์ในกรณีดังกล่าว ส่วนมากจะเห็นได้ว่า เมื่อมีกรณีพระภิกษุกระทำความผิดตามพระธรรมวินัยเกิดขึ้น เช่น พบพระภิกษุดื่มสุรา มีอาการมึนเมา ก็มักจะเรียกเจ้าหน้าที่ตำรวจให้จับกุมพระภิกษุให้ไปดำเนินการให้พระสังฆาธิการสละสมณเพศพระภิกษุรูปนั้น ซึ่งกรณีดังกล่าวไม่ได้ดำเนินการตามพระธรรมวินัย และกฎหมายที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด อีกทั้งเจ้าพนักงานตำรวจไม่ได้มีกฎหมายใดที่ให้อำนาจหน้าที่ในการจับกุมพระภิกษุที่ละเมิดต่อพระธรรมวินัย หากแต่มีอำนาจตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเท่านั้น

2) ด้านกระบวนการพิจารณาทางอาญา

(1) ปัญหาการให้อำนาจพนักงานสอบสวนสละสมณเพศพระภิกษุ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 ได้กำหนดให้ พระภิกษุที่ถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ ซึ่งถือว่าเป็นการดำเนินการสละสมณเพศโดยให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนแต่ฝ่ายเดียว โดยไม่ได้ทำการสละสมณเพศอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัยและผ่านคณะสงฆ์แต่อย่างใด และเป็น การสละสมณเพศโดยไม่ได้สมัครใจของพระภิกษุรูปนั้น จึงไม่มีความเป็นธรรมต่อพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาเป็นอย่าง มาก พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาจะต้องถูกบังคับให้สละสมณเพศไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่มีกฎหมายใดที่ให้ สิทธิแก่พระภิกษุต่อสู้ดำเนินคดีให้ถึงที่สุดก่อนจะสละสมณเพศ เป็นการไม่คำนึงและไม่คุ้มครองเกี่ยวกับสิทธิ ต่าง ๆ ของพระภิกษุ ทั้งนี้ การที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 และ 30 บังคับให้พระภิกษุ รูปใดสละสมณเพศโดยปราศจากความยินยอมของพระภิกษุรูปนั้น อาจขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย

(2) การตีความคำว่า “เจ้าพนักงาน” ของพระภิกษุ และการใช้อำนาจของศาลอาญาคดีทุจริต และประพฤติมิชอบ

ตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 45 กำหนดให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวล

กฎหมายอาญา จึงถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (16) หากพระภิกษุที่มีตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์เมื่อได้กระทำความผิดตามบทบัญญัติใน ลักษณะ 2 หมวด 2 ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ แห่งประมวลกฎหมายอาญา จึงต้องถูกบังคับตามบทบัญญัติดังกล่าว

พระภิกษุมีฐานะและความเป็นอยู่ที่ต่างออกไปจากเจ้าพนักงานทั่วไปเป็นอย่างมาก เมื่อเจ้าพนักงานได้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตราการและโทษจึงเหมาะสมเพียงพอแล้ว ส่วนพระภิกษุซึ่งเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาไม่ได้มีหน้าที่ในตำแหน่งราชการใด ๆ แม้จะได้รับเพียงเงินนิตยภัต (เงินเดือน) เพื่อสนับสนุนเป็นค่าภัตตาหาร อีกทั้งยังเป็นการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคงสืบไปแล้วก็ถือว่าเป็นพระสงฆ์ธรรมิกการ เมื่อเป็นพระสงฆ์ธรรมิกการก็มีสถานะเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา เมื่อเปรียบเทียบแล้วพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ไม่สมควรจะมีสถานะเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา เพราะไม่ได้มีหน้าที่ซื้อ ทำ จัดการ รักษาทรัพย์ใด หรือใช้อำนาจในตำแหน่งโดยมิชอบ ช่มชู้ใจหรือจูงใจเพื่อให้บุคคลใดมอบให้หรือหามาให้ซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใด แก่ตนเองหรือผู้อื่น หรือมีหน้าที่จัดการหรือดูแลกิจการใด เข้ามีส่วนได้เสียเพื่อประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่น หรือมีหน้าที่กำหนดราคาทรัพย์สินหรือสินค้าใด ๆ เพื่อเรียกเก็บภาษี ซึ่งที่กล่าวมาข้างต้นเป็นองค์ประกอบในความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ลักษณะ 2 หมวด 2 ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ไม่มีความสอดคล้องกับสถานะของพระภิกษุ แม้จะได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ก็ตาม

(3) ปัญหาการดำเนินกระบวนการยุติธรรมต่อพระภิกษุโดยไม่มีคณะสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วม

ด้วยการกระทำความผิดของพระภิกษุในกรณีที่เป็นกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายอื่นที่มีโทษในทางอาญาและเป็นความผิดตามพระธรรมวินัย สมควรที่คณะสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม เพราะพระภิกษุแม้จะมีฐานะเป็นบุคคลธรรมดาแต่ก็มีสถานะเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา มีการดำเนินชีวิตและแนวปฏิบัติภายใต้หลักพระธรรมวินัย ควรมีกระบวนการพิจารณาที่แตกต่างกันออกไปจากปกติ ในการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุในปัจจุบันมุ่งเน้นดำเนินการในลักษณะที่ใช้กฎหมายบ้านเมืองอย่างเคร่งครัดกับประชาชนซึ่งมีฐานะเป็นบุคคลธรรมดาเป็นหลัก มิได้คำนึงถึงพระภิกษุที่แม้จะมีสถานะเป็นบุคคล แต่ไม่ได้มีวิถีชีวิตอย่างประชาชนบุคคลธรรมดา โดยพระภิกษุจะต้องถูกบังคับในกระบวนการทางพนักงานสอบสวนและทางศาล ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีขั้นตอนใด ๆ ที่ให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาตามพระธรรมวินัย ซึ่งส่วนใหญ่มักให้พระภิกษุดำเนินการสละสมณเพศอย่างเด็ดขาดเพื่อที่จะได้ไม่ต้องมีการวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำความผิดพระธรรมวินัยอีก มีแนวความคิด 2 ประการ 1. จัดตั้งศาลสงฆ์ 2. ให้คณะสงฆ์เข้าเป็นองค์คณะหรืออนุญาโตตุลาการในศาลชั้นต้นเดิม ความเป็นไปได้ในลักษณะข้อที่ 2. มากกว่าข้อที่ 1. อันเป็นหลักการให้พระภิกษุได้รับความคุ้มครองตามหลักนิติธรรม (Rule of Law) โดยยึดมั่นว่าทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน เสมอภาค ยุติธรรม และเท่าเทียม

(4) การชดเชยเยียวยาแก่พระภิกษุที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วว่าไม่ได้กระทำความผิด

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้วางหลักเกณฑ์การเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายไว้ใน มาตรา 20 ซึ่งเมื่อเป็นผู้มีสิทธิ

ได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแล้ว จะได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายโดยเป็นไปตามหลักเกณฑ์ มาตรา 21 จะเห็นได้ว่าก่อนที่พระภิกษุจะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้องดำเนินการสละสมณเพศเสียก่อน ซึ่งจะส่งผลให้ตำแหน่งและสมณศักดิ์ที่พระภิกษุมีอยู่สิ้นสุดลง กลายเป็นเพียงบุคคลธรรมดา เมื่อในกรณีที่ดีที่พระภิกษุมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วว่าไม่ได้กระทำความผิดจริง จะได้รับค่าทดแทนเป็นเพียงจำนวนเงินเท่านั้น ซึ่งไม่สามารถเยียวยาความเสียหายถึงสมณศักดิ์ของพระภิกษุหรือสิทธิต่าง ๆ ที่เสียไปก่อนหน้านี้ได้

(5) เจ้าคณะปกครองสงฆ์ที่ได้มาโดยตำแหน่ง มีหน้าที่เข้าช้อนในการวินิจฉัยอธิกรณ์และอธิกรณ์สมณะตามพระธรรมวินัย

อำนาจตุลาการที่เจ้าคณะปกครองได้มาโดยตำแหน่งนั้น อาจส่งผลต่อกระบวนการยุติธรรม คณะสงฆ์ ทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินการ เนื่องจากภาระงานของเจ้าคณะปกครองมีภาระที่มาก ประกอบกับกับอายุที่เพิ่มขึ้นตามตำแหน่งทางการปกครอง ขาดความเชี่ยวชาญทางเทคนิคการใช้การวิเคราะห์กฎหมาย และเวลาในการทบทวนตัวบทกฎหมายที่ควรรู้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้พระภิกษุที่ถูกดำเนินคดีทางอาญาต้องถูกสละสมณเพศ และไม่สามารถปฏิบัติกิจของสงฆ์ได้ดังเดิม ทั้งที่มีช่องทางหรือข้อกฎหมายที่สามารถช่วยให้พระภิกษุไม่ต้องสละสมณเพศ และสามารถกลับมาปฏิบัติกิจของสงฆ์ได้ จึงเห็นสมควรแยกอำนาจตุลาการ ออกจากอำนาจฝ่ายบริหาร เพื่อความสะดวก รวดเร็ว ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม และการจะได้มาซึ่งตุลาการที่มีคุณสมบัติตรงตามภาระหน้าที่ต่อไปในอนาคต ให้พระภิกษุผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านพระธรรมวินัยมาเป็นผู้มีหน้าที่ในการวินิจฉัยอธิกรณ์และอธิกรณ์สมณะตามพระธรรมวินัย

ข้อเสนอแนะ

ด้านพระธรรมวินัย

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 25 ได้ให้อำนาจมหาเถรสมาคมตรากฎหมายมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวกรวดเร็วและเป็นธรรม ซึ่งต่อมามหาเถรสมาคมได้ตรา กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ต้องให้คณะสงฆ์ปฏิบัติพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม อย่างเคร่งครัด ไม่ข้ามขั้นตอนใด ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดตามพระธรรมวินัยและกฎหมายอาญา

ด้านกระบวนการพิจารณาทางอาญา

1) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 จากเดิมบัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้”

ให้แก้ไขเป็น “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้คณะสงฆ์มีมติตามพระธรรมวินัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศก่อนที่เจ้าพนักงานสอบสวนจะดำเนินกระบวนการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต่อไป” อันเป็นการบังคับให้สละสมณเพศ โดยไม่มีโอกาสต่อสู้คดีจนถึงที่สุด สะท้อนถึงการละเมิด สิทธิในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (human dignity) และสิทธิในการนับถือและปฏิบัติศาสนา (freedom of religion) ตามมาตรฐานสากล (ICCPR, UDHR)

2) ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 45 บัญญัติว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” จึงถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (16) บัญญัติว่า “เจ้าพนักงานหมายความว่า บุคคลซึ่งกฎหมายบัญญัติว่าเป็นเจ้าพนักงานหรือได้รับแต่งตั้งตามกฎหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการ ไม่ว่าเป็นประจำหรือครั้งคราว และไม่ว่าจะได้รับค่าตอบแทนหรือไม่”

ด้วยสถานะของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา แม้จะมีตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่สมควรจะมีสถานะเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา เพราะไม่ได้มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกันกับเจ้าพนักงานอื่นของรัฐ ซึ่งทำให้ต้องรับผิดชอบที่หนักขึ้นและยังต้องอยู่ภายใต้อำนาจการพิจารณาพิพากษา ของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ดังนั้นจึงควรยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 45

3) การใช้อำนาจดุลพินิจของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบในคำสั่งอนุญาตให้ประกันตัวของผู้ต้องหา กรณีผู้ต้องหาเป็นพระภิกษุที่มีสถานะเป็นเจ้าพนักงาน ตามกรณีตัวอย่าง ซึ่งพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการมิได้คำนึงการประกันตัวแต่อย่างใด เนื่องจากเป็นคดีทุจริตทั่วไป ไม่ถึงขั้นขนาดที่เป็นคดีอุกฉกรรจ์ แต่ศาลใช้ดุลพินิจแล้วเห็นว่าไม่ให้พระพรหมดิลกประกันตัว ซึ่งส่งผลให้พระพรหมดิลกถูกคุมขังไม่สามารถหาพยานหลักฐานมาต่อสู้คดีได้อย่างแท้จริง เป็นการละเมิดสิทธิของผู้ต้องหา

ในกรณีที่พระภิกษุตกเป็นจำเลยในคดีอาญา คดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ศาลควรใช้ดุลพินิจพิจารณารูปคดีของจำเลยให้เป็นกลางว่าจำเลยจะเป็นผู้ที่ทะเลบหนี เป็นผู้ที่ไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน และเป็นผู้ที่จะไปก่อเหตุอันตรายอื่นจริงหรือไม่ อีกประการเมื่อจำเลยนำหลักทรัพย์มาวางเป็นหลักประกันที่สูงกว่าความเสียหายในคดีหลายเท่า ศาลก็ควรใช้ดุลพินิจในการอนุญาตให้ประกันตัวได้ ดังนั้นศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบจึงควรปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

4) การใช้อำนาจดุลพินิจของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบในคำสั่งการฝากขังและผิดฟ้องของผู้ต้องหา ตามกรณีตัวอย่าง ถูกต้องหาว่ามีความผิดต่อพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 10 ปีขึ้นไป ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 วรรคหก กำหนดให้ศาลสามารถมีอำนาจสั่งขังผู้ต้องหาหลายครั้งติดกันก็ได้ แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกิน 12 วัน และรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกิน 84 วัน กล่าวคือ พนักงานสอบสวน

สามารถขอต่อศาล และศาลอนุญาตให้ผิดฟ้องได้ทั้งหมด 7 ผิด ผิดละไม่เกิน 12 วัน แต่ในคดีนี้ปรากฏว่า เมื่อถึงการผิดฟ้องครั้งที่ 7 แล้ว พนักงานสอบสวนยังไม่สามารถนำหลักฐานมาฟ้องผู้ต้องหาได้ ศาลจึงอนุญาตให้ผิดฟ้องได้เป็นครั้งที่ 8 ซึ่งถือว่าเป็นการขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมาย ทั้งที่ควรต้องมีคำสั่งปล่อยตัวผู้ต้องหาให้ออกจากการควบคุมตัวของพนักงานสอบสวน ดังนั้นศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบจึงควรปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

5) การใช้อำนาจดุลพินิจของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบในการตีความกฎหมายตามกรณีตัวอย่าง การพิพากษาลงโทษพระพรหมติลกในฐานะผู้สนับสนุนเจ้าพนักงานในการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 157 ประกอบมาตรา 86 ในข้อเท็จจริงไม่ปรากฏว่า พระพรหมติลกไม่มีเจตนาร่วมกันในการกระทำความผิดกับเจ้าพนักงานแต่อย่างใด แต่พระพรหมติลกถูกเจ้าพนักงานของรัฐหลอกให้ส่งมอบเงินทอง (ผู้กระทำที่เป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด innocent agent) เพื่อจะได้นำเงินไปให้กับวัดอื่น ๆ ที่ยังคงต้องใช้งบประมาณต่อไป ซึ่งการเป็นผู้สนับสนุน ตามมาตรา 86 นั้น ผู้สนับสนุนต้องไม่มีเจตนาร่วมกับผู้กระทำความผิด จึงจะมีฐานะเป็นผู้สนับสนุนในการกระทำความผิด พระพรหมติลกจึงไม่มีความผิดฐานเป็นผู้สนับสนุนเจ้าพนักงานกระทำความผิด แต่คำพิพากษาของศาลชั้นต้นในคดีดังกล่าวก็ยังวินิจฉัยให้พระพรหมติลกเป็นผู้สนับสนุนในการกระทำความผิดดังกล่าว ดังนั้นด้วยความเคารพผู้วิจัยเห็นว่าศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบในคดีนี้ ควรตีความกฎหมายอย่างเคร่งครัดตามหลักกฎหมายอาญา

6) การใช้อำนาจดุลพินิจของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบในการรับนโยบายของรัฐ ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ในรัฐบาลของ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา มีนโยบายหลักที่ต้องการป้องกันและปราบปรามการทุจริต จึงได้มีการจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบนั้นขึ้นมา ศาลเป็นที่สถิตความยุติธรรม ศาลจึงต้องใช้ดุลพินิจพิจารณาพิพากษาให้เกิดความเป็นธรรมกับพระภิกษุที่ตกเป็นจำเลยให้มากที่สุด หากมีข้อสงสัยประการใด ศาลจึงควรยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้แก่จำเลย ไม่ควรที่จะนำข้อสนับสนุนต่าง ๆ มาลงโทษจำเลย เพียงเพราะให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐที่มุ่งการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ดังนั้นศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบควรใช้อำนาจดุลพินิจภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

7) การใช้อำนาจดุลพินิจของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ตามกรณีตัวอย่าง คดีหมายเลขดำที่ อท.251/2561 ระหว่างพนักงานอัยการ สำนักงานอัยการสูงสุด โจทก์ นายพนม ศรศิลป์ นายชยพล พงษ์สีดา นายณรงค์เดช ชัยเนตร นายพัฒนา สุอำมาตย์มนตรี พระพรหมสิทธิ หรือพระธงชัย สุขโข (นายธงชัย สุขโข) จำเลยที่ 1-5 ในความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานมีหน้าที่ซื้อ ทำ จัดการหรือรักษาทรัพย์สินใด ร่วมกันเบียดบังทรัพย์สินนั้นเป็นของตนหรือเป็นของผู้อื่นโดยทุจริตหรือโดยทุจริตยอมให้ผู้อื่นเอาทรัพย์สินนั้นเสีย เป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใดหรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต เป็นผู้สนับสนุนเจ้าพนักงานกระทำความผิดดังกล่าว ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 147, 157 ประกอบมาตรา 83, 86 และ 91 ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง มีข้อสังเกตว่า คดีดังกล่าวพนักงานอัยการได้นำเช็คซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับคดีมา

ฟ้องเป็นความผิดต่อพระพรหมพระสิทธิและพวก โดยปกติศาลเมื่อไม่พยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ความผิดจำเลย ได้หรือมีพยานหลักฐานนั้นแต่ไม่เกี่ยวข้องกับคดีดังกล่าว ศาลต้องพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวจำเลย ซึ่งปรากฏตามข้อเท็จจริงในคดีว่า ในระหว่างนำสืบพยานจำเลยพบว่า เชื้อที่พนักงานอัยการประกอบกับคำฟ้อง และเข้าสืบนั้น เป็นเชื้อคนละฉบับที่เป็นพยานหลักฐานแห่งคดี แต่ศาลกลับอนุญาตให้พนักงานอัยการไปแก้ไข คำฟ้องมาให้อีกต้องในระหว่างที่การสืบพยานกำลังดำเนินอยู่ ดังนั้นศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบควรใช้อำนาจดุลพินิจภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

8) ปัญหาการดำเนินกระบวนการยุติธรรมต่อพระภิกษุโดยไม่มีคณะสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วม ด้วยการกระทำความผิดของพระภิกษุในกรณีที่เป็นกรกระทำผิดตามประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายอื่นที่มีโทษในทางอาญาและเป็นความผิดตามพระธรรมวินัย สมควรที่คณะสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม เพราะพระภิกษุแม้จะมีฐานะเป็นบุคคลธรรมดาแต่ก็มีสถานะเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา มีการดำเนินชีวิตและแนวปฏิบัติภายใต้หลักพระธรรมวินัย ควรมีกระบวนการพิจารณาที่แตกต่างกันออกไปจากปกติ ในการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุในปัจจุบันมุ่งเน้นดำเนินการกระบวนการในลักษณะที่ใช้กฎหมายบ้านเมืองอย่างเคร่งครัดกับประชาชนซึ่งมีฐานะเป็นบุคคลธรรมดาเป็นหลัก มิได้คำนึงถึงพระภิกษุที่แม้จะมีสถานะเป็นบุคคล แต่ไม่ได้มีวิถีชีวิตอย่างประชาชนบุคคลธรรมดา โดยพระภิกษุจะต้องถูกบังคับในกระบวนการทางพนักงานสอบสวนและทางศาล ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีขั้นตอนใด ๆ ที่ให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาตามพระธรรมวินัย ซึ่งส่วนใหญ่มักให้พระภิกษุดำเนินการสละสมณเพศอย่างเด็ดขาดเพื่อที่จะได้ไม่ต้องมีการวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำความผิดพระธรรมวินัยอีก มีแนวความคิด 2 ประการ 1. จัดตั้งศาลสงฆ์ 2. ให้คณะสงฆ์เข้าเป็นองค์คณะหรืออนุญาตตุลาการในศาล ซึ่งเป็นการขยับเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงกระบวนการ (due process) ที่สมบูรณ์ขึ้น เพื่อเป็นการปกป้องสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของพระภิกษุ

จากการศึกษาวิจัยจึงเห็นควรให้คณะสงฆ์ที่มีความรู้ด้านพระธรรมวินัยเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทุกขั้นตอน การให้คณะสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมจึงเท่ากับการเคารพการปกครองตนเองของศาสนา (Religious Autonomy) ในเชิงทฤษฎีงานวิจัยนี้ สะท้อนให้เห็นประเด็นของศาสนา ว่าเมื่อพระภิกษุเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสงฆ์ รัฐไม่ควรใช้กฎหมายบ้านเมืองเข้ามากำหนดชะตากรรมของพระภิกษุโดยปราศจากกลไกทางศาสนา

9) การชดเชยเยียวยาแก่พระภิกษุที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วว่าไม่ได้กระทำความผิด ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้วางหลักเกณฑ์การเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายไว้ใน มาตรา 20 ซึ่งเมื่อเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแล้ว จะได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายโดยเป็นไปตามหลักเกณฑ์ มาตรา 21 จะเห็นได้วก่อนที่พระภิกษุจะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้องดำเนินการสละสมณเพศเสียก่อน ซึ่งจะส่งผลให้ตำแหน่งและสมณศักดิ์ที่พระภิกษุมียุสสิ้นสุดลง กลายเป็นเพียงบุคคลธรรมดา เมื่อในกรณีที่อดีตพระภิกษุมิคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วว่าไม่ได้กระทำความผิดจริง จะได้รับค่าทดแทนเป็นเพียงจำนวนเงินเท่านั้น ซึ่งไม่สามารถ

เยียวยาความเสียหายถึงสมณศักดิ์ของพระภิกษุหรือสิทธิต่าง ๆ ที่เสียไปก่อนหน้านี้ได้สถานะสมณเพศมิใช่เป็นเพียงตำแหน่งส่วนบุคคล แต่เป็นทุนทางวัฒนธรรม-สังคมของพุทธศาสนา การที่รัฐมองการเยียวยาเชิงตัวเงิน การที่รัฐมองการเยียวยาเชิงตัวเงิน จึงเป็นการละเลยมิติทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาวิจัยจึงเห็นควรมีกฎหมายเพื่อชดเชยเยียวยาสมณศักดิ์ ซึ่งเป็นรากฐานทางความคิดบนสิทธิทางวัฒนธรรม(Cultural Rights) ที่ต้องได้รับการปกป้องและสิทธิอื่น ๆ ของพระภิกษุที่มีคำพิพากษาจนถึงที่สุดว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

10) เจ้าคณะปกครองสงฆ์ที่ได้มาโดยตำแหน่ง มีหน้าที่เข้าซ้อนในการวินิจฉัยอธิกรณ์และอธิกรณ์สมณะตามพระธรรมวินัย อำนาจตุลาการที่เจ้าคณะปกครองได้มาโดยตำแหน่งนั้น อาจส่งผลต่อกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินการ เนื่องจากภาระงานของเจ้าคณะปกครองมีภาระที่มาก ประกอบกับกับอายุที่เพิ่มขึ้นตามตำแหน่งทางการปกครอง ขาดความเชี่ยวชาญทางเทคนิคการใช้การวิเคราะห์กฎหมาย และเวลาในการทบทวนตัวบทกฎหมายที่ควรรู้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้พระภิกษุที่ถูกดำเนินคดีทางอาญาต้องถูกสละสมณะเพศ และไม่สามารถปฏิบัติกิจของสงฆ์ได้ดังเดิม ทั้งที่มีช่องทางหรือข้อกฎหมายที่สามารถช่วยให้พระภิกษุไม่ต้องสละสมณะเพศ และสามารถกลับมาปฏิบัติกิจของสงฆ์ได้ จึงเห็นสมควรแยกอำนาจตุลาการสงฆ์ ออกจากอำนาจฝ่ายบริหารคณะสงฆ์ เพื่อความสะดวก รวดเร็ว ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม และการจะได้มาซึ่งตุลาการที่มีคุณสมบัติตรงตามภาระหน้าที่ต่อไปในอนาคต

จากการศึกษาวิจัยจึงเห็นควรให้พระภิกษุผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านพระธรรมวินัยมาเป็นผู้มีหน้าที่ในการวินิจฉัยอธิกรณ์และอธิกรณ์สมณะตามพระธรรมวินัยร่วมกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญที่บ้านเมืองทุก
ขั้นตอน

รายการอ้างอิง

- คณิง ภาไชย, **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1**, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530).
- ธานี สิงหนาท, **คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 3 วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น ภาค 4 อุทธรณ์ฎีกา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท กรุงสยาม พับลิชชิ่ง จำกัด, 2563).
- พระครูกิตติ วรานุวัตร พระฉัตรชัย อธิปญโญ และพระอุดม สิทธินายก, **บทบาทพระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรมไทย**, วารสารวิจัยวิชาการ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (กันยายน-ตุลาคม 2565).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538).
- พระราชปรียัติ (สฤณี สิริธโร), **กระบวนการแก้ไขปัญหามหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอริยมรรค**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552).
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th>
- สมเด็จพระมหาธีรราชูปถัมภ์, **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 454.
- ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทยศรีลังกา**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), หน้า 459.
- Srilanka Brief, **It is President Sirisena Who is Behind Gnanasara Antics Says the Editor of Gota's War** [Online], Source: <https://srilankabrief.org/it-is-president-sirisena-who-is-behind-gnanasara-antics-says-the-editor-of-gotas-war/>
- Statistics Division, Prison Headquarters Colombo-09, Sri Lanka, **Prison Statistics of Sri Lanka**, (Colombo: Statistics Division, Prison Headquarters Colombo-09, 2023).
- USAID, **Induction Handbook for Junior Lawyers** [Online], Source: https://basl.lk/wp-content/uploads/2023/10/Induction-Handbook-for-Junior-Lawyers_compressed-1.pdf